

JOGI FÓRUM PUBLIKÁCIÓ

A sérelemdíj és alakuló bírói gyakorlata

Szerző: dr. Tajti Judit

Pécs, 2016. november

I. Bevezetés

Dolgozatomban a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvénnyel, a személyiségi jogok megsértésének szubjektív szankciójaként bevezetett sérelemdíj intézményével foglalkozom. Ez a változtatás együtt járt a korábbi polgárjogi kódexben szereplő nem vagyoni kártérítés (kárpótlás) intézményének megszüntetésével.

Arra keresem a választ, hogy a törvényhozó miért tartotta szükségesnek végrehajtani ezt az alapvető változtatást az 1959. évi IV. törvény vonatkozó jogi szabályozása és annak bírói gyakorlata alapján. Ennek általános oka lehet, hogy a korábbi kódex a szocialista jogrendszer kialakulásának időszakában, azaz 1953. és 1959. között született, így a rendszerváltozással járó gazdasági és társadalmi változások szükségessé tették a személyi és vagyoni viszonyok magánjogi szabályozásának korszerűbbé tételét¹, a személyiség megnövekedett jelentősége folytán a személyiségvédelmi eszközök újragondolását. Az eredeti, az új polgári jogi kódex koncepciójának 2003. évi elfogadásakor fennálló elképzelés szerint a sérelemdíj a közérdekű bírságot váltotta volna fel, nem pedig a nem vagyoni kártérítést. A dualista változat szerint, pedig a sérelmet szenvedett fél javára azt akkor lehetett volna megítélni a változatlan szabályozású nem vagyoni kártérítés mellett, ha a nem vagyoni kártérítés összege nem igazodott volna megfelelően a jogsértés súlyához. A későbbi tervezetek, így a hatályba nem lépett, a Polgári Törvénykönyvről szóló 2009. évi CXX. törvény is, a monista megoldás mellett döntöttek, a nem vagyoni kártérítést és a sérelemdíj intézményét sajátosan összeolvasztották.²

Dolgozatom első részében a sérelemdíj előzményének tekintendő nem vagyoni kártérítés jogi szabályozásának alakulását vázolom, rámutatva annak fogalmában rejlő és megszüntetéséhez vezető ellentmondás lényegére, továbbá az annak nyomán kialakult inkoherens bírói gyakorlatra. A következő részében a sérelemdíj alapjainak bemutatásán túl a jogirodalom

¹ Vékás Lajos (szerk.): A Polgári Törvénykönyv magyarázatokkal, Budapest, 2013, Complex Kiadó. 15-25. o.

² Dr. Petrik Ferenc (főszerk.): Polgárjog - kommentár a gyakorlat számára, I. kötet, Második könyv, 3. rész, HVGorac Lap-és Könyvkiadó, Budapest, 2013., 101. o.

által értelmezett, továbbá a bírói gyakorlat által alkalmazott anyagi jogi szabályozásra térek ki, amelyben szó lesz a sérelemdíj megállapításának feltételeiről, annak összecszerúségéről. Itt említem meg továbbá az intézménnyel kapcsolatos eddig felmerült jogértelmezési problémákat, így szó esik a bagatell-ügyek kiszűréséről, a szankció jellegéről, a kártérítési jogban bevezetett előreláthatósági korlát alkalmazandóságának kérdéséről, a szankció járulékos jellegéről, illetve a jogi személy tagja által elkövetett személyiségi jogsértések bírói gyakorlatáról. Ezen túlmenően szükségesnek tartom bemutatni a sérelemdíj megtérítése iránti igények elbírálásnak polgári perben felmerülő kérdéseit, a jogalkalmazó szemszögéből. Mivel a gyakorlatot többek között a hatékony elméletekkel lehet legjobban segíteni, dolgozatomban arra keresem a választ, hogy a sérelemdíj új intézménye alkalmas lehet-e egy koherens, magas színvonalú, egységes ítélkezés megteremtéséhez, a törvényhozói céloknak megfelelően.

II. A nem vagyoni kártérítés szabályozása

1.A sérelemdíj előzménye

A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény legnagyobb horderejű változtatása a szerződésszegéssel okozott kárfelelősség elválasztása a szerződésen kívüli kártérítési felelősségtől és annak új alapokra helyezése. A másik, deliktuális jogot érintő nagy változtatása, hogy a nem vagyoni kártérítés intézményét kiemelte a deliktuális jogból, intézményileg azt megszüntette és a személyiségi jogok megsértésének szankciójaként, sérelemdíj elnevezéssel szabályozza. Az új magánjogi kódex által bevezetett jogintézmény részletes elemzése előtt szükségesnek tartom röviden bemutatni a sérelemdíj „előzményének”, a nem vagyoni kártérítésnek a szabályozását és annak kapcsolódó ítélkezési gyakorlatát.

1.1. A nem vagyoni kártérítés története

Mivel dolgozatomban nem célja a nem vagyoni kártérítés jogának történeti, illetve jogösszehasonlító aspektusból történő bemutatása, annak érzékeltetésére a témában számos tanulmányt készítő, a dolgozatomban később többször is hivatkozott 34/1992. (VI.01.) AB határozat előadó alkotmánybírájának a személyiségsérelem polgárjogi védelméig eltelte jogfejlődést tömören megfogalmazó sorait választottam, magából az említett határozatból.

„A nemzetközi jogösszehasonlítás is azt mutatja, hogy a modern jogokban a nem vagyoni kártérítés a személyiség növekvő jogi - polgári jogi- elismerésén nyugszik, s hogy a jogintézmény az általános személyiségvédelem eszköze. A személyiség ellen elkövetett sérelemokozások, az úgynevezett iniuriák, történetileg is a bíró szabad belátásán alapuló, becsült összegű „büntetést” vontak maguk után a modern jogokat megelőző abban a korban, amikor a büntetés és a kártérítés éles megkülönböztetése még hiányzott. A klasszikus liberális kor a polgári jogot tiszta vagyoni jognak fogta ugyan föl, de már a századforduló idején a polgári jogban az autonómia biztosítását egyre erőteljesebben látták el a személyiségi jogok is. Az ezekkel általánosodott személyiségvédelem a személyiség sérelmére a polgári jogon belül az erkölcsi kártérítéssel reagált, s ma már az egész világon megfigyelhető, hogy a nem vagyoni kártérítés- kifejezetten erkölcsi értékalkotó feladatot is ellátva, összhangban a magyar Legfelsőbb Bíróság Irányelvében kifejtettekkel- a személyiségvédelmet szolgálja.”³

1.2. A jogintézmény magyar fejlődéstörténete

A nem vagyoni kártérítés magyar fejlődéstörténetét Fézér Tamás kártérítési joghoz készített kommentárja alapján mutatom be, helyenként a hivatkozott normákból történő lényegi kiemelésekkel.⁴

A nem vagyoni kártérítés jogintézményének gyökerei a XX. század elejére nyúlnak vissza, amikor az egyes ágazati szabályozásokban már megjelent az immateriális kártérítés intézménye (sajtótörvény, becsület védelméről szóló, szerzői jogi, tisztességtelen versenyről szóló törvénycikkek).

³ 34/1992. (VI.01.) AB határozat 3.2.

⁴ Fézér Tamás (szakmai szerk.): A kártérítés jogi magyarázata - kommentár. Budapest, 2010, Complex Kiadó 281-288. o.

1928-ban a kodifikációs törekvések eredményeként megszületett magánjogi törvényjavaslat általános védelmet biztosított a személyiségi jogoknak: „Mindenkinek joga van arra, hogy a törvények és mások jogainak korlátai között személyiségét szabadon érvényesíthesse és ebben őt senki se háborítsa. A személyiségi jogról lemondani vagy gyakorlását a jó erkölcsbe ütköző módon korlátozni nem lehet.” (Az új kódex a 2:42. § (1) bekezdésében szinte szó szerint nyújt generális oltalmat.) Ezt meghaladóan a törvényjavaslat kártérítési intézményként, elégtételadás formájában szabályozta a nem vagyoni, eszmei kár megtérítését.

A Kúriai döntések nyomán a bírói gyakorlat egyre szélesebb körre terjesztette ki alkalmazását. Egy 1927-es állásfoglalás akár önállóan is megítélhetőnek tekintette az erkölcsi kártérítést, a felróhatóságon túl, az objektív felelősség esetére is megítélhetőnek tekintette egy 1947-ből származó ítéletben.

A Magyar Népköztársaság pártállamot érvényesítő legfőbb testületi szerve, az Elnöki Tanács 1952-ben megszüntette a nem vagyoni kártérítés intézményét, mivel a nem vagyoni károkért nyújtott pénzbeli juttatás mögött „a személyiség áruvá silányítását eredményező kapitalista ideológiát” látott.

1953-ban a Legfelsőbb Bíróság III. számú elvi döntésével bevezetett általános kártérítés intézményével próbálta ezt a joghézagot kitölteni, amelynek értelmében nem vagyoni károk csak a vagyoni károkkal együtt voltak követelhetőek. A PED indokolása szerint „az általános kártérítés... azon károk fejében való megítélést tesz lehetővé, amelyek... a ma már nem ismert eszmei károkkal egybeolvadva... vagyoni károkként jelentkeznek.”

Az **1959. évi IV. törvény** az általános kártérítés intézményét vette át, a kártérítés szabályai között elhelyezve azt. A károsult, amennyiben immateriális sérelmei miatt igényt kívánt támasztani, bizonyítania kellett, hogy a jogsértés következtében vagyoni hátrány is előállt. Az **1977-es, kódexet módosító IV. novella** nyomán került vissza a nem vagyoni kártérítés a polgári jogba. A jogintézmény a felelősség egyes esetei közé, a XXX. fejezetben került elhelyezésre. Az 1978. március 1-től hatályos Ptk. 354.§-a szerint „A károkozó köteles

megtériteni a károsult nem vagyoni kárát, ha a károkozás a károsultnak a társadalmi életben való részvételét, vagy egyébként életét tartósan vagy súlyosan megnehezíti, ill. a jogi személynek a gazdasági forgalomban való részvételét hátrányosan befolyásolja.”

A hivatkozott törvényi tényállás hosszú időre determinálta azt a bírói gyakorlatot, amely megkövetelte a károsulttól, hogy a személyhez fűződő jogainak megsértésével összefüggő hátrány bekövetkezését bizonyítsa. (A novella nyomán a nem vagyoni kártérítés elsődlegesen a személyhez fűződő jogok vagyoni szankciójaként szolgált a Ptk. 84. § (1) bekezdésének e) pontja alapján.) Az 1977. évi IV. törvényjavaslathoz fűzött miniszteri indokolás szerint a módosításnak nem volt célja, hogy csak a testi épség és az egészség sérelme esetén legyen alkalmazható a felelősségi tényállás, hanem egyéb személyhez fűződő jogoknak, pl. a jóhírnévnek a megsértése is maga után vonhatta ezt a jogkövetkezményt. A jogalkotás azonban adós maradt a feltételként szabott „tartósan vagy súlyosan” fogalmak tisztázásával.

A Legfelsőbb Bíróság 1981-ben közzétett 16. számú irányelve összegezte a nem vagyoni károk megítélésénél irányadó szempontokat, megszorító értelmezést adva a rendelkezésnek. Megítélhetősége feltételeként a súlyosság és tartósság együttes fennállását kívánta meg. Ennek eredményeként - a bizonyítást megnehezítve- a testi sérüléseken kívül minden egyéb kárfajtat kizárt az immateriális károk miatti igényérvényesítésből.

A Legfelsőbb Bíróság a 21. számú irányelvével - a kötelmi tárgyú irányelvek felülvizsgálata nyomán - hatályon kívül helyezte a 16. számú irányelvet, kifejtve, hogy lehetőséget kell adni a jogszabály esetleges módosítása előtt a személyiségi jogvédelmet jobban szolgáló, jogfejlesztő bírói gyakorlat kialakítása céljából.

Az Alkotmánybíróság 12/1991. (VI. 11.) számú határozatában jelent meg az az elv, hogy a károsultak szempontjából a kártérítési rendszert egy egységként kell kezelni. Az egyes jogintézmények jogáganként eltérő jellegű szabályozása nem vezethet ahhoz, hogy a károsult hátrányosabb helyzetbe kerüljön.⁵

⁵ ABH 1991. 392; 394 ,

Az Alkotmánybíróság a 34/1992. (VI. 01.) AB határozatban a nem vagyoni kártérítés polgárjogi szabályozása alkotmányosságának vizsgálata során megállapította, hogy a szűkítő tartalmú törvényi rendelkezés alkotmányellenes, ezért megsemmisítette az 1959-es Ptk. 354. §-ának „ha a károkozás a károsultnak a társadalmi életben való részvételét, vagy egyébként életét tartósan vagy súlyosan megnehezíti” szövegrészét. A részbeni megsemmisítés folytán a törvény említett §-a „a károkozó köteles megtéríteni a károsult nem vagyoni kárát” szöveggel maradt hatályban. (Az Alkotmánybíróság az egységes kártérítési rendszer kialakítása érdekében a más jogágakban szabályozott és más jogszabályokban foglalt szűkítő tartalmú törvényi rendelkezéseket szintén megsemmisítette.).

Határozatának indokolásában kifejtette, hogy az „élő” normatartalmat, azaz a normának a bírói gyakorlat által tulajdonított tartalmat vizsgálta, arra is figyelemmel, hogy Legfelsőbb Bíróság tárgyban meghozott irányelvei kötelezően alkalmazandók a bíróságok számára. A nem vagyoni kártérítés intézménye a személyiséget ért sérelmek esetére rendelt polgári jogi jogvédelmi eszköz. Annál a jogellenesség alapja nem a károkozás, hanem valamely személyiségi jog megsértése, ezért a kártérítés szabályain belül az nem is értelmezhető.

Az Alkotmánybíróság ezt a tételét a korábbi, 8/1990. (IV. 23.) AB és 23/1990. (X. 31.) AB határozataival összhangban megfogalmazott, az emberi méltósághoz való jog - az ún. általános személyiségi jog, mint az egyéb nevesített és nem nevesített személyiségi jogok forrásának tekintendő „anyajog” - értelmezéséből vezette le. Eszerint a jognak mindenkit egyenlőként, egyenlő méltóságú személyként kell kezelnie. Ugyan az egyes személyek egyenlő méltóságúak, de ezt meghaladóan, a személyiség jogi értelemben strukturált rétegeit, szintjeit, tartalmi vonatkozásait is egyenlőként kell kezelnie, illetve a személyek személyiségi jogai annak tulajdonosi, vagyoni jogaival is azonos súllyal védendőek. Míg azonban a tulajdonosi és egyéb vagyoni jogokat a teljes kártérítés elvével védi a törvény, a károkozás általános tilalmát kimondva, a nem vagyoni kártérítés intézményénél nincs vagyoni kár, ezért sem „teljes”, sem pedig „nem teljes” kártérítésről nem lehet szó. „A jogellenesség

alapja ennél fogva itt nem is a károkozás, hanem a személyhez fűződő jogsértés”. Ez a tétel a sérelemdíjról szóló jogszabályi rendelkezés normaszövegévé vált. „A nem vagyoni károk ugyanis vagyoni mércével megmérhetetlenek, így a polgári jogi védelem módja - a kártérítés - a sérelemhez képest valójában inadekvát. A nem vagyoni károknak pénzbeli egyenértékük voltaképpen nincs is, így azok szoros értelemben vett megtérítéséről nem is lehet szó. Ezekhez az ellentmondásokhoz járul az a körülmény, hogy az intézmény történetileg büntetőjogi gyökerű.” (34/1992. (VI. 01.) AB határozat 3.2.)

Az Alkotmánybíróság ezt meghaladóan arra is rámutatott, hogy a természetes személyek és a jogi személyek közti egyenlőségnek is fenn kell állnia. Ezzel szemben a nem vagyoni kártérítés feltételeit a törvény eltérő ismérvek alapján határozta meg. A gazdasági forgalomban való hátrány, pedig ténylegesen vagyoni kárt jelent. Arra is rámutatott továbbá, hogy a jogalkotó a jogvédelemből kizárta azokat a jogi személyeket, amelyek a gazdasági forgalomban nem vettek részt.

Az 1993. évi XCII. törvény 40. § (4) bekezdése hatályon kívül helyezte az Alkotmánybíróság által meg nem semmisített, a Ptk. 354. §-ában megmaradt szövegrészt. A szabályozást az 1959-es Ptk. 355. § (1) bekezdésében foglaltak szerint akként tartotta fenn, hogy „A kárért felelős személy köteles az eredeti állapotot helyreállítani, ha pedig az nem lehetséges, vagy a károsult azt alapos okból nem kívánja, köteles a károsult vagyoni és nem vagyoni kárát megtéríteni”. A (4) bekezdésben egységesen határozta meg a vagyoni és nem vagyoni kártérítés megítélésének feltételét akként, hogy „Kártérítés címén a károkozó körülmény folytán a károsult vagyonában beállott értékcsökkenést és az elmaradt vagyoni előnyt, továbbá azt a kárpótlást vagy költséget kell megtéríteni, amely a károsultat ért vagyoni és nem vagyoni hátrány csökkentéséhez vagy kiküszöböléséhez szükséges”. A személyiségi jogok körében kisegítő szabályként szerepelt az 1959-es Ptk. 84. § (1) bekezdés e) pontja, mely szerint „Akit személyiségi jogában megsértenek, az eset összes körülményeihez képest kártérítést követelhet a polgári jogi felelősség szabályai szerint.” „Ezzel a nem vagyoni kártérítést a polgári jogi személyiségvédelem általános eszközévé nyilvánította.”

1.3. A nem vagyoni kártérítés inkoherens bírósági gyakorlata

Az Alkotmánybíróság 34/1992. (VI. 01.) AB határozata az „élő”, bírói gyakorlat által kitöltött normatartalmat vizsgálva rámutatott a nem vagyoni kártérítésben rejlő fogalmi ellentmondásra - a magánjogban a kár pénzben kifejezhető vagyoni hátrányt jelent, ugyanakkor a nem vagyoni sérelem összességében nem határozható meg, ezért azt kiegyenlíteni sem lehet. Az intézmény dogmatikai tisztázatlansága, valamint szabályozásának a felelősségtan körében történő elhelyezése, vagyis a jogintézmény elméleti problémái ellentmondásos, különböző jogi álláspontot tükröző ítélkezési gyakorlatot eredményezett.

Ez legélesebben abban nyilvánult meg, hogy a bíróságok nem képviseltek egységes álláspontot a vonatkozásban, hogy a nem vagyoni kártérítés törvényben meghatározott feltételeinek fennállása esetén a jogellenes magatartással okozati összefüggésben bekövetkező hátrány szükséges- e bizonyítani vagy sem.⁶

Számos, a többségi álláspontot tükröző eseti döntés közzétételre került arról, hogy a bíróságok az 1959-es Ptk. 355. § (4) bekezdésben rögzített „csökkentéséhez vagy kiküszöböléséhez szükséges” fordulatára hivatkozva **mereven megkívánták** a külvilág számára is felismerhető **hátrány bizonyítását**, a Legfelsőbb Bíróság több eseti döntésében kifejtett iránymutatása alapján. Ennek kirívó példája a Fővárosi Bíróság 47. Pf. 21.263/1998/2. számú határozata, mely szerint „*helytelen az Alkotmánybíróság 34/1992. (VI. 01.) AB határozatának azon értelmezése, hogy a személyhez fűződő jogok megsértése önmagában megalapozza a nem vagyoni kártérítés iránti igényt és csak az összességében a bírói mérlegelés tárgya. A jogellenes magatartás kárfelelősséget hátrány hiányában nem alapoz meg.*” (BDT 1999.45.)

A Fővárosi Bíróság a nem vagyoni kárért való felelősségre is alkalmazandó általános felelősségi szabály, a Ptk. 339. §-ának (1) bekezdésére alapozva okfejtését kifejtette, hogy „*a jogellenes*

⁶ Vékás Lajos: A polgári törvénykönyv magyarázatokkal, 70-72. o.

magatartás a kártérítő felelősségének csak egyik feltétele, amely azonban kárfelelősséget kár hiányában nem alapoz meg. Amennyiben a sérelmet szenvedett fél, bár megsértették a személyhez fűződő jogát, őt ért hátrányt nem bizonyít, nem vagyoni kár megállapításának azon az alapon, hogy a károkozó megsértette a személyhez fűződő jogát, nincs helye.”

A személyiségi jogaiban sértett féltől a hátrány bizonyítását megkívánó jogi álláspont egészen az új kódex bevezetéséig fellelhető volt a különböző szintű bíróságok gyakorlatában. A Debreceni Ítélőtábla például a közzétett eseti döntésében azért utasította el a felperes nem vagyoni kártérítés megállapítására irányuló keresetét, mert *„ehhez szükséges lett volna olyan konkrét immateriális sérelmet bizonyítani, ami a kompenzáció ezen módjának alkalmazását indokolta volna. A személyiségi jogsértés önmagában ugyanis, nem vagyoni kártérítési kötelezettséget nem alapoz meg. A jogellenesség mellett a kártérítés további feltétele olyan nem vagyoni hátrány keletkezése, amelynek kiegyenlítése, kompenzálása csak pénzbeli előny nyújtásával biztosítható.”* (Debreceni Ítélőtábla 2014.207. bírósági határozat)

Az ettől eltérő jogi álláspontot képviselő ítélkezési gyakorlat azon a felismerésen alapult, hogy a személyiségi jog megsértésével keletkező hátrány bizonyítása a testi, biológiai, fiziológiai integritást sértő eseteken kívül esetenként lehetetlen, vagy a sértett számára további megrázkódtatással jár, illetve előfordult, hogy kirívóan durva jogsértések a sértett számára nem jártak valóságos hátrányozással, pl. annak meginghatatlan társadalmi elfogadottsága miatt. Ezek a bizonyítási nehézségek a bíróságok egy részét arra vezették, hogy a nem vagyoni kártérítés feltételeként megkívánt hátrányt, az életkörülmények kedvezőtlen alakulását, a polgári perrendtartásról szóló (a továbbiakban: Pp.) 1952. évi III. törvény 163. § (3) bekezdésére alapítva, **köztudomású ténynek tekintsék** jogfejlesztő gyakorlatukkal. A köztudomású tény, pedig bizonyításra nem szorul, a bíróság azt hivatalból veszi figyelembe. Ilyennek tekintette az ítélkezési gyakorlat például a képmással való visszaéléssel, a titoksértéssel, a szerzői mű jogosulatlan felhasználásával okozott hátrányt.

A Legfelsőbb Bíróság indokolása szerint például *„köztudomású tényként elfogadható, hogy... a sajtónyilvánosság előtt tett valótlan és sértő tényállítás miatt az érintett személy több*

fórumon is magyarázkodásra kényszerült, tekintélye csorbult, azaz közvetlenül nem vagyoni jellegű hátrányt szenvedett. E köztudomású tény alapján a jogerős ítélet- a hasonló jellegű ügyekben kialakult ítélkezési gyakorlatnak is megfelelően- jogszabálysértés nélkül kötelezte az I.r. és II.r. alpereseket nem vagyoni kártérítés megfizetésére.” (Legfelsőbb Bíróság 2009.146. bírósági határozat)

A Kúria a közzétett eseti döntésében „köztudomású tényként értékelte, hogy az a körülmény, hogy valakinek a képmását és személyes adatait az arra alapul szolgáló körülmények megszűnését követően is szerepeltetik a körözési listán, amely listát mások is megismerhetnek, önmagában alkalmas arra, hogy az érintett személy társadalmi megítélését hátrányosan befolyásolják és ezáltal az érintett személynek nem vagyoni kárt okozzanak.” (Kúria 2014.314. bírósági határozat)

Egy munkaügyi jogvitában a Fővárosi Ítéltábla foglalt úgy állást, hogy „nem vitatott tény, hogy a felperes a büntetett előélethez fűződő hátrányok alól mentesült, így nem volt köteles tiszta erkölcsi bizonyítvány birtokában számot adni korábban bekövetkezett elítéléséről. Miután a magántitok megsértésének valamennyi eleme megvalósult, az elsőfokú bíróság a magántitok védelméhez fűződő jog megsértését a II.r. alperes, mint munkáltató terhére a Ptk. 348. §-ára is tekintettel a Ptk. 84. § (1) bekezdés a) pontja alapján megállapította... A munkakeresés tényét a felperes igazolta, a lelki következményeket pedig köztudomású tényként értékelte, ezért az elsőfokú bíróság az összes körülmény mérlegelésével nem vagyoni kártérítés megfizetésére kötelezte az alperest.” (Fővárosi Ítéltábla 2010.459. bírósági határozat)

De kialakult olyan bírói gyakorlat is, amely a nem vagyoni kártérítés megítéléséhez nem kívánta meg a hátrány bizonyítását, hanem azt és annak súlyosságát a nem vagyoni kártérítés mértékének megállapításánál értékelte. Ezt az álláspontot Petrik Ferenc az általa szerkesztett kommentárban azzal magyarázza, hogy nem vagyoni kártérítés esetén attól válik jogellenessé egy magatartás, hogy a törvény védelem alá helyezi a személyiségi

jogokat, amit mindenki köteles tiszteletben tartani.⁷ Ezen az elméleti magyarázaton nyugszik a következő eseti döntés is: „A nem vagyoni kártérítés elvi alapja és ezzel összefüggésében a károkozó magatartás jogellenes mivoltának alapja az, hogy a személyhez fűződő jogokat a törvény védelem alá helyezte. A polgári jog, mint a polgárok autonómiájának elsődleges jogága túlmegy a tiszta vagyoni viszonyok szabályozásán és a vagyoni jogokkal egy sorban védelem alá helyezi a személyhez fűződő jogokat is.” (BDT 2003.853.) Az idézett határozat ezt meghaladóan a személyiség megsértését személyi kárnak nevezi, mivel azonban ennek a kárnak forintban kifejezhető értéke nincs, eljut odáig, hogy a személyi kár nem más, mint maga a személyiségi jogsérelem.

Ugyanakkor vagyoni kártérítés esetén a magatartást a bekövetkezett kár teszi jogellenessé, vagyis ha nincsen kár, a magatartás sem jogellenes. Ezért felesleges arra kényszeríteni a feleket a nem vagyoni kártérítés iránti perekben, hogy bizonyíthatatlan tényállásokat állítsanak elő, ugyanis a személyiségi jogsértésből ki kellene tűnnie a nem vagyoni hátrány bekövetkeztének.

A fent kifejtett jogi álláspontot érvényesítő eseti döntés közül néhány:

A személyiségi jogok bármilyen mértékű megsértése megalapozza a nem vagyoni kártérítés jogalapját, a sérelem foka az összecszerűség körében értékelendő. (BDT 238. 2000.) Ezzel összhangban a BH 2011. 248. számú döntés kimondta, hogy a „hátrány súlyosságát pedig a Ptk. 355. § (4) bekezdése alapján a nem vagyoni kártérítés összegének megállapításánál kell értékelni, a nem vagyoni kártérítés követelhetősége nem tehető függővé a nem vagyoni hátrány mértékétől, a hátrányos következményeket a nem vagyoni kártérítés mértékénél kell értékelni.”

Szintén említésre méltó, hogy a Ptk. hatálybalépése előtt a károkozó felrőhatóságát, annak mértékét, fokát a kártérítési felelősség megállapítása körében, illetve az összecszerűség megállapítása során egyes bíróságok már az értékelési szempontok körébe vonták.

⁷ Petrik Ferenc (főszerk.): Az új Ptk. magyarázata I/VI., Budapest, 2013, hvgorac Lap-és Könyvkiadó 204. o. 18

A Legfelsőbb Bíróság a Pf. III. 22.568/2001. (BH 2004.411.) számú határozatában úgy foglalt állást, hogy több felróható magatartás esetén azok egyike is megalapozza a teljes kártérítési felelősséget.

A sérelemdíj mértékének megállapításánál irányadó, a hatályos Ptk. 2:52. § (3) bekezdésében foglalt szempontok közül a károkozó felróhatóságának mértéke, a jogsértés súlya és a jogsértésnek a sértettre gyakorolt hatása a Pécsi Ítéltábla Pf. I. 20.293/2011/4. számú (BDT 2011.2576.) döntésében is értékelési szempont volt: *„a nem vagyoni kártérítés mértékének megállapítása körében nem hagyható figyelmen kívül a jogsértés súlya, a felróhatóság mértéke és a jogsértésnek a sértettre gyakorolt hatása. Márpedig kirívóan súlyos jogsértés és súlyosan felróható magatartás az, ha a jogsértő a sértettel szembeni személyes ellenségeskedésére és bosszújára a munkaköre által biztosított rádióadást eszközként használja és a sértett személyére a nyilvánosság számára tesz jó hírnevét és becsületét durván sértő kijelentéseket.”*

A fent felvázolt inkoherens, azonban bizonyos pontjain jogfejlesztő bírói gyakorlatból merített a jogalkotó a kodifikáció során és a nem vagyoni kártérítés intézményét megszüntetve megalkotta a sérelemdíj jogintézményét.

III. A sérelemdíj szabályozása

1. 1. A sérelemdíj fogalma

A Ptk. 2:52. § (1) bekezdése szerint, *„akit személyiségi jogában megsértenek, sérelemdíjat követelhet az őt ért nem vagyoni sérelemért.”* A sérelemdíj, a személyiségi jogok megsértésének egyik szankciója. Az elnevezés megváltoztatásával a nem vagyoni kártérítés fogalmában rejlő, fentebb már vázolt ellentmondás orvoslásra került, megszűnt az a helytelen szóhasználat, mely kárra és annak megtérítésére utalt. Helyette annak kifejezése kapott hangsúlyt, hogy az erkölcsi érdekek és személyiségi jogok megsértése esetén a

sérelemnek a díja kerülhet megfizetésre. A terminológia Marton Gézától, a múlt század közepén elhunyt jogtörténészről származik.⁸ Petrik Ferenc szerint az új fogalmat a hatalmaskodási esetek elégtételét jelentő díj (emberdíj) történelmi intézménye ihlethette, mely szerint a sértő fél elégtételt volt köteles fizetni a sértett személynek, melynek mértékét ekkor a sértő személye határozta meg.⁹ Az elnevezésben történt változás jól kifejezi a jogintézmény tartalmi, az alábbiakban részletezésre kerülő változásait is.

1.2. A sérelemdíj funkciója

A nem vagyoni kártérítés mögött meghúzódó kompenzációs és reparációs funkció nem tudott teljes mértékben érvényesülni amiatt, hogy a nem vagyoni kár összegszerűen nem meghatározható, ellensúlyozása mégis pénzben történt. Ezért került beépítésre a szabályozásba az elégtételadás funkciója. Ennek eredményeként a **sérelemdíj funkciója** kettős, egyrészt kompenzációs szerepet tölt be a sértett oldalán, másrészt magánjogi büntetésnek minősül a jogsértővel szemben. Lábady Tamás ennek a változtatásnak a lényegét így összegzi:

„A kodifikáció - az új elnevezéssel Marton Géza terminológiáját átvéve - tisztázza a jogintézmény dogmatikai alapját, implicite kimondva azt, hogy a személyiség bármely dimenziójának megsértésével okozott következmények pénzbeli ellensúlyozása nem kártérítés. Egyben kifejezi annak kettős funkcióját is, jelesül azt, hogy a sérelemdíj egyfelől közvetett kompenzációs szerepet tölt be, másfelől magánjogi büntetésnek is tekinthető preventív céllal, a hasonló jogsértések megelőzése érdekében. A közvetett kompenzáció az elszenvedett sérelem hozzávetőleges, alternatív kiegyensúlyozása olyan vagyoni szolgáltatás nyújtásával, amely az elszenvedett sérelemért arányosnak becsült, másnemű - pénzben kifejezett - előnyt nyújt. A közvetett kompenzáció lehet örömszerzés forrása, jelenthet lelki békét, megnyugvást, belső harmóniát eredményező jóvátételt és sok minden mást. A magánjogi büntetés pedig nem más, mint pénzbeli elégtételadás. Az intézménynek mind a maga történetiségében való, mind pedig jogösszehasonlító vizsgálata igazolja, hogy a

⁸ Vékás - Gárdos (szerk.): i.m. 174.o.

⁹ Petrik (főszerk.): i.m. 169. o.

pénzbeli elégtételadásnak bizonyos büntetőszerepet a törvényhozás és a jogalkalmazás egyaránt mindig is tulajdonított.”¹⁰

Eszerint a sérelemdíj intézményében megmaradt a közvetlen kompenzációs funkció a sértett oldalán, azaz továbbra is cél, hogy a jogsértés kompenzálásra kerüljön közel azonos mértékű vagyoni juttatás nyújtásával. Ehhez társul az elégtétel funkciója, ami a jogsértővel szembeni magánjogi büntetés formájában valósul meg. Ez utóbbi önmagában is kettős természetű, egyrészt a sérelmet szenvedett félben elégtételérzést eredményez, az ő szubjektív hiányérzetét, veszteségérzetét csökkenti, másrészt a jogsértés vonatkozásában a társadalom rosszállása is kifejezésre kerül általa, ezzel prevenciós célokat is szolgál.

1.3. A sérelemdíj rendszertani helye

A sérelemdíj bevezetése további fontos változásként hozta magával azt, hogy a polgári jogrendszeren belül a személyiségi jogsértés nem vagyoni következményeinek pénzbeli ellentételezését kiemelte a kártérítés szabályai közül, és a személyiségi jogról szóló rendelkezések közé - a Második könyv XII. címe alá - helyezte. Ezzel az új Ptk. rendszertanilag és dogmatikailag is kiszakítja ezt az intézményt a kártérítési jogból, ezzel szemben, mint magánjogi büntetés a büntetőjogi felelősségi modell előtérbe kerülését képviseli.¹¹ A személyiségi jogok megsértése azonban, mint később még kifejtésre kerül, mégsem jelent egy új felelősségi tényállást. Ez a Ptk. 2:52. § (2) bekezdéséből következik, amely a kártérítési felelősség szabályainak mögöttes alkalmazását rendeli el, különösen a sérelemdíj fizetésére köteles személy meghatározásának és a kimentés módjának vonatkozásában.

Abból, hogy a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény 6: 2. § (1) bekezdése szerint kötelem keletkezhet, különösen személyiségi jog megsértéséből az következik, hogy a kötelmi jog közös szabályai a személyiségi jog megsértéséből eredő jogviszonyokra is alkalmazandók,

¹⁰ Lábady Tamás : Sérelemdíj versus nem vagyoni kártérítés, Állam- és jogtudomány, LVII. évfolyam, 2016., 1. szám, 40-45. o.

¹¹ Osztovics András (szerk.): A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja, Budapest, 2014, Opten Informatikai Kft. 338.o.

így pl. az elévülés szabályai. Kiemelésre érdemes továbbá, hogy a Ptk. Második könyve a személyhez fűződő jogok helyett a személyiségi jogok elnevezést használja, amely rendelkezéseket nemcsak a természetes személyekre, hanem egy utaló szabály értelmében jogi személyekre és jogszabály által polgárjogi jogalanyisággal felruházott nem jogi személy szervezetekre is alkalmazni kell.

1.4. A személyiségi jogok érvényesítése

A személyiségi jogok megsértésének esetére rendelt szankciók a személyiségi jogok érvényesítésére irányuló igény esetén alkalmazhatóak. A Ptk. 2:54. §-a tartalmaz erre vonatkozólag rendelkezést, annak (1)-(3) bekezdései rögzítik, hogy a személyiségi jogokat csak személyesen a sérelmet szenvedett fél érvényesítheti. Amennyiben az cselekvőképtelen, annak törvényes képviselője, ismeretlen helyen távollévő személy esetén, pedig annak hozzátartozója vagy gondnoka érvényesítheti azt. A jogsértésből eredő személyhez kötött követelések nem engedményezhetők. Amennyiben a személyiségi jogsértés egyben közérdeket is sért, a Ptk. 2:54. § (4) bekezdése alapján az ügyésznek is lehetősége van arra, hogy a személyiségi jogvédelem érvényesítése érdekében fellépjen. Ebben az esetben a felróhatóságtól független szankciók alkalmazására van lehetőség.

A személyiségi jogérvényesítés új, sajátos lehetőségét fogalmazta meg a Ptk. 2:54. § (5) bekezdése, amely a gyűlöletbeszéd szabályát, a kollektív defamáció magánjogi szabályát rögzítette. Ez a klauzula a személyiségi jogérvényesítés egyik speciális esete, hiszen az igényérvényesítőt itt nem közvetlenül, nem egyediesítve éri a jogsérelem, a jogalkotó itt az átszármaztatott jogsértés koncepcióját emelte törvénybe. ¹²

¹² Vékás-Gárdos: 2013.,178-180.o.

2. A sérelemdíj anyagi jogi szabályozása

Az anyagi jogi szabályozás keretében tekintem végig a sérelemdíj megállapíthatóságának jogszabályi feltételeit, összegének megállapításánál értékelendő szempontokat annak alakuló bírói gyakorlatával és rátérek a gyakorlatban eddig felmerült jogértelmezési kérdésekre.

2.1. A sérelemdíj megállapításának feltételei

A hatályos Ptk. 2: 52. § (1)-(3) bekezdése a sérelemdíj intézményéről így rendelkezik: *„Akit személyiségi jogában megsértenek, sérelemdíjat követelhet az őt ért nem vagyoni sérelemért. A sérelemdíj fizetésére kötelezés feltételeire - különösen a sérelemdíjra köteles személy meghatározására és a kimentés módjára - a kártérítési felelősség szabályait kell alkalmazni, azzal, hogy a sérelemdíjra való jogosultsághoz a jogsértés tényén kívül további hátrány bekövetkeztenek bizonyítása nem szükséges. A sérelemdíj mértékét a bíróság az eset körülményeire - különösen a jogsértés súlyára, ismétlődő jellegére, a felróhatóság mértékére, a jogsértésnek a sértettre és környezetére gyakorolt hatására - tekintettel, egy összegben határozza meg.”*

A sérelemdíj megállapíthatóságának feltételeit a Pécsi Ítéltábla Pf. III. 20.103/2015/4. számú (PJB. 2016.2.) határozata az alábbiak szerint foglalja össze.

„A Ptk. 2:52. § (1) bekezdése alapján - a nem vagyoni kárfelelősség feltételeivel azonosan - a sérelemdíj megállapításának feltétele a személyiségi jog sérelme (jogellenesség) és a nem vagyoni sérelem. A Ptk. 2:52. § (2) bekezdés szerint a fizetésre kötelezés további feltételei megegyeznek a kártérítési felelősség szabályaival. Ennek megfelelően a felelősség feltétele a magatartás és a sérelem közötti okozati összefüggés és a felróhatóság azzal, hogy a személyiségi jogi sérelem feltételezi a személyiséget ért valamilyen fokú hátrányt, amely kifejeződhet testi, lelki vagy a sérelmet szenvedő személyt körülvevő változásokban.”

2.1.1. A személyiségi jog megsértése

A törvény általános védelem alá helyezi a személyiségi jogokat. A Ptk. 2:42. § (2) bekezdésének rendelkezése szerint „*az emberi méltóságot és az abból fakadó személyiségi jogokat mindenki köteles tiszteletben tartani. A személyiségi jogok e törvény védelme alatt állnak.*”

2.1.1.1. A személyiségi jogokról

Az Alkotmánybíróságnak a határozataiból megismerhető, a hatályos nemzetközi jog emberi jogi dokumentumait kiindulópontként tekintő gyakorlata az emberi élethez való joggal azonos szintű, attól elválaszthatatlan emberi méltósághoz való jogot tekinti a személyiségi jogok „*anyajogának*”. Ebből eredeztethetőek az egyéb nevesített és nem nevesített személyiségi jogok. Ezzel összhangban az Alaptörvény második cikke is deklarálta, hogy az emberi méltóság sérthetetlen, továbbá azt az élethez való joggal szintén azonos szinten határozta meg. Ezt a felfogást tükrözi az új Ptk. szabályozása is, amikor a személyiségi jogokat az emberi méltóságokból fakadó jogokként határozta meg. Ennek abból a szempontból van jelentősége, hogy így nemcsak a kódexben és más jogszabályban nevesített személyhez fűződő jog, hanem minden, a sérthetetlen emberi méltóságból eredő személyiségi jog törvényi védelmet élvez, így jogsértés tárgya lehet. A bírói gyakorlat is számos személyiségi jogot nevesített már, pl. a teljes családi élethez való jog (2043/2009.PEH), az információs önrendelkezési jog (15/1991. (IV. 13.) AB határozat), vagy a családtervezéshez fűződő jog (Legfelsőbb Bíróság 1/2008. Pje. határozata) fogalmait. A Fővárosi Ítéltábla Polgári Kollégiuma 1/2013.(VI.17.) sz. határozatával elfogadott kollégiumi véleménye úgy fogalmaz, hogy *a személyhez fűződő jogok nem kategorizálhatóak, mert az emberi méltóságból fakadó és a személyiség különböző aspektusaihoz kapcsolódó jogok a személyiség sokszínűsége folytán teljes körűen nem nevesíthetőek.*¹³

¹³ A Fővárosi Ítéltábla Polgári Kollégiuma 1/2013. (VI.17.) sz. határozatával elfogadott kollégiumi véleménye 6. pont

A személyiségi jogok abszolút szerkezetű jogként való definiálása szolgálja a jogalanyok védelmét, azok megsértésétől való tartózkodási kötelezettséget írva elő mindenki számára.

2.1.1.2. A személyiségi jogot sértő magatartás

A sérelemdíj megállapításának feltétele a jogellenesség, vagyis a személyiségi jog sérelme. Ezt a sérelmet tömören összegzi a fentebb már idézett kollégiumi vélemény. *„Az emberi méltóság sérelmét jelenti az ember személyes biztonságát, testi és lelki egészségét, magánéletét és társadalmi helyzetét érintő, akaratán kívül bekövetkezett olyan külső beavatkozás, amely addigi élethelyzetét, életvitelét megzavarja vagy korlátozza úgy, hogy a további döntéseit és cselekvési lehetőségeit, a személyiségének szabad kibontakozását csak ennek hatásával megküzdve, az őt ért sérelem súlya alatt alakíthatja.”¹⁴*

A jogtudomány és a joggyakorlat jeles személyiségeiből álló, a kódex értelmezését segítő, de a bírósági szervezetrendszer részét nem képező Új Ptk. Tanácsadó Testületnek a tárgyban megfogalmazott véleménye szerint a sérelem bekövetkezése esetén sem állapítható meg minden esetben a jogellenesség. Így nem jogellenes a magatartás, ha abba a sérelmet szenvedett fél beleegyezett, ha azzal a károkozó a törvényes kötelezettségének tett eleget, vagy ha a sérelmet szenvedett fél által a magatartás eredményeként elszenvedett érdeksérelem azoknak a kockázatoknak a körébe tartozik, amelyek bekövetkezésével a mindennapi életben - a károkozó magatartásától függetlenül is- általában számolni kell.

A Ptk. 2:42.§ (3) bekezdése rendelkezik arról, hogy a jogellenességet kizárja az érintett részéről megadott hozzájárulás. Ezzel kapcsolatban a fenti testületi vélemény azt emeli ki, hogy „a hozzájárulás terjedelmét vizsgálva, a hozzájáruló nyilatkozat értelmezése során a szűkítő értelmezés indokolt.”¹⁵ Ezzel összhangban indokolta döntését a Pécsi Ítéltábla a Pf. III. 20.103/2015/4. számú (BDT 2016.3519. szám alatt közzétett) bírósági határozatában. A Ptk. 2:42. § (3) bekezdése kapcsán úgy foglalt állást a bírói gyakorlatnak is megfelelően, hogy „a személyiségi jogok megsértését kizáró hozzájárulásnak kifejezetnek és határozottnak kell

¹⁴ Idézett kollégiumi vélemény 6. pontja

¹⁵ Új Ptk. Tanácsadó Testület véleménye a sérelemdíj tárgyában

lennie, kiterjesztő értelmezésnek nincs helye. Abban is egységes a bírói gyakorlat, hogy a felvétel készítéséhez és nyilvánosságra hozatalához szükséges hozzájárulás nem alakszerűséghez kötött, az bármilyen formában, akár ráutaló magatartással is megoldható. Ilyennek tekinthető, ha a képfelvétel tanúsága szerint az érintett személy egyértelműen tudott a felvétel elkészítésének tényéről (pl. beállított képek), míg a fényképfelvétel elkészítéséhez adott hozzájárulás a felhasználás engedélyezésére csak akkor terjed ki, ha az érintett személy a felvétel készítés céljáról és a felhasználásáról is tudott.” (BDT 2003.823.)

2.1.2. A jogellenes magatartás és a nem vagyoni sérelem közötti okozati összefüggés

A sérelemdíj megállapításának további feltétele a személyiségi jogot sértő magatartás és a nem vagyoni sérelem közötti ok-okozati összefüggés. A Pécsi Ítéltábla a Pf. III. 20.103/2015/4. számú (PJD. 2016.2.) határozatában kifejtette, hogy *az elsőfokú bíróság álláspontjától eltérően - a sérelemdíj nem felróhatóság független objektív szankció - ezek felsorolását a Ptk. 2:51. § (1) bekezdés tartalmazza. A Ptk. 6:521. § szerinti előreláthatósági követelményt - mint az oksági kapcsolat feltételét - a sérelemdíj megállapítása körében is vizsgálni kell. A Ptk. 6:521. §-ában megfogalmazott előreláthatósági klauzula értelmében ugyanis nem állapítható meg az okozati összefüggés azzal a kárral kapcsolatban, amelyet a károkozó nem látott előre és nem is kellett előre látnia.*

2.1.3. Nem vagyoni sérelem, a hátrány bekövetkezése

A Ptk. 2:52. § (1) bekezdésének második fordulata értelmében a sérelmet szenvedett fél az őt ért nem vagyoni sérelemért követelhet sérelemdíjat. *„A terminológia megújításával egyenértékű, nagyon jelentős változtatása a törvényhozásnak, hogy az új Ptk. megdönthetetlen vélelmet állít fel a hátrány okozásra nézve annak kimondásával, hogy a sérelemdíj megfizetésére való kötelezésnek nem feltétele az, hogy a sértett az őt ért hátrányt bizonyítsa, azaz a jogsértés ténye önmagában szankcionálható sérelemdíjjal, bizonyított hátrány nélkül is. A szöveg grammatikai interpretációja szerint a törvény alanyi jogot teremtett a sérelemdíjra a sértett javára, pusztán a jogsértés ténye alapján. Erősíti*

*ezt az értelmezést a 2:52. § (2) bekezdésének az a fordulata, amely szerint a sérelemdíjra való jogosultsághoz a jogsértés tényén kívül további hátrány bekövetkezésének bizonyítása nem szükséges.*¹⁶ Tehát a sérelemdíj leglényegesebb változtatása a bizonyítási kötelezettség terén jelenik meg, a sérelemdíj iránti igény már a személyiségi jogi jogsértés bizonyítása, a jogsértő felelősségének megállapítása következtében fennáll, a hátrány meglétének bizonyítására nincsen szükség. (A bírói gyakorlat dolgozta ki, hogy a személyiségi viszonyokban a kárfogalom analóg megfelelőjét, a „hátrány” kifejezést alkalmazta.)

A kommentátorirodalomban is megjelenő álláspont szerint „A sérelemdíj megállapításához továbbra is szükséges azonban a személyiséget ért nem vagyoni sérelem, amely kifejeződhet:

- a) mozgáskorlátozottságban, csonkultságban, torzulásban, egészségromlásban, a test szerveinek működési zavaraiiban, bénulásban, a nemzőképesség csökkenésében vagy elvesztésében, fogamzó képtelenségben stb. (testi változások);
- b) személyiségzavarban, pszichikai fájdalomban, kisebbségi vagy megalázottsági érzés kialakulásában, lelki válságban stb. (lelki változások);
- c) a személyiséget körülvevő társadalmi - természeti környezetnek a személyiségre hátrányos megváltozásában (környezeti hatások).¹⁷

Mint fentebb kifejtésre került a példálózó jelleggel felsorolt nem vagyoni sérelmek egy részét a korábbi bírói gyakorlat köztudomású tényként bizonyítottan fogadta el a Pp.

163. § (3) bekezdés első mondatának alkalmazásával. Ezt az úgynevezett köztudomású doktrínát emelte a jogalkotó jogszabályi szintre.

Azonban a korábbi következmény-centrikus, hátrány meglétét vizsgáló megközelítés helyett az új intézmény inkább magatartás-centrikus, azaz a jogellenességre, a személyiségi jog megsértésének mozzanatára fókuszál.¹⁸

A jogalkotó ezzel a vélelemmel ismételten egy eldöntendő kérdés elé állította a jogalkalmazókat. Megítélhető-e sérelemdíj abban az esetben, ha a sérelmet szenvedett felet

¹⁶ Lábady, 2016., 42. oldal

¹⁷ Petrik: 2013., 101.o

¹⁸ Fuglinszky: 2015.272.o.

nem, vagy csak „jelentéktelen” hátrány érte? (A bagatell ügyekben várható bírói gyakorlatára a jogértelmezési problémák körében térek még vissza.)

A Pécsi Ítéltábla Pf. III. 20.103/2015/4. számú, BDT 2016.3519.szám alatt közzétett határozatában az alábbiak szerint reagált a nem vagyoni hátrány bizonyítása körül kialakult inkohereus bírói gyakorlatra: *„A sérelemdíj jogi intézményének bevezetésével a jogalkotó egyik célja az volt, hogy a kívülvilágban nem manifesztálódó és ezért nehezen igazolható hátrány bizonyításának kötelezettsége alól a sértettet felmentse.”*

A Debreceni Ítéltábla a Pf. I. 20.387/2015/3. számú határozatában (PJD. 2016.1) kiemelte, hogy *„a személyiségi jog megsértésére alapított kereset esetén a felperesnek meg kell jelölnie azt a konkrét nem vagyoni sérelmet (immateriális hátrányt), amely őt az állított jogsértő magatartás következtében érte. A bíróságnak a személyiségi jogi jogsértés megállapíthatósága esetén el kell döntenie, hogy a sérelmet szenvedett fél által megjelölt nem vagyoni sérelem bekövetkezése köztudomású tényként bizonyítottan elfogadható-e, mert amennyiben nem, úgy a nem vagyoni sérelemre vonatkozóan bizonyítási eljárást kell lefolytatnia. A bíróság nemcsak az elégtételadás módját határozhatja meg szabad mérlegeléssel és igazíthatja a konkrét tényálláshoz, hanem az adott ügy egyedi tényállása alapján úgy is dönthet, hogy a személyiségi jog sérelmének kiegyenlítéséhez sérelemdíj alkalmazása szükségtelen.”*

2.1.4. Felróhatóság

A sérelemdíj megállapításának feltétele az is, hogy a sérelemdíjra kötelezett személy felelőssége megállapítható legyen valamilyen felelősségi alakzat szerint. Az intézmény a személyiségi jogsértés szubjektív szankciója, jogkövetkezménye. (Ezen jogi rendelkezésből fakadó jogértelmezési problémára az alábbiakban még visszatérek.)

A személyiségi jogok megsértése azonban mégsem jelent egy új felelősségi tényállást. Ez következik a Ptk. 2:52. § (2) bekezdéséből, amely elrendeli a kártérítési felelősség

szabályainak mögöttes alkalmazását, különösen a sérelemdíj fizetésére köteles személy meghatározásának és a kimentés módjának vonatkozásában. Így, ha a személyiségi jogsérelem ténye megállapítható, akkor az adott felelősségi alakzat szabályai szerint kell elbírálni, hogy ki lesz a sérelemdíjra kötelezhető személy, illetve hogy milyen feltételek mellett mentheti ki magát. Általában a sérelemdíjra kötelezendő személy és a jogsértés elkövetőjének személye nem különbözik, de előfordulhat, hogy elválik a két kategória. Például a veszélyes üzemi balesetknél az üzemben tartó nem mindig azonos a személyiségi jogsérelem okozójával. A rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény 62/D. § (1) bekezdése, pedig arról rendelkezik, hogy az ott meghatározott körben feladatot ellátó személy tevékenysége által megvalósított személyiségi jog megsértése esetén a sérelmet szenvedett féllel szemben a rendőrség tartozik helytállni.

2.2. A sérelemdíj összege

Amennyiben a sérelemdíj megállapítható, annak összegét kell meghatározni, amely vonatkozásában a Ptk. 2:52. § (3) bekezdése a következő rendelkezést tartalmazza: *A sérelemdíj mértékét a bíróság az eset körülményeire - különösen a jogsértés súlyára, ismétlődő jellegére, a felróhatóság mértékére, a jogsértésnek a sértettre és környezetére gyakorolt hatására - tekintettel, egy összegben határozza meg.*

Mivel a személyiségi jogsértések nem kategorizálhatók azok sokfélesége és a sértettek egyedisége miatt, így azokat „beárzni” sem lehet, a törvény az egységes jogalkalmazás kialakítása céljából a bírói szabad mérlegelést orientáló értékelési szempontokat határozta meg azzal, hogy továbbra is lehetőséget biztosít „az eset körülményeinek” figyelembe vételére. A „különösen” kifejezésből viszont az következik, hogy a mérlegelés körébe egyéb szempontokat is bevonhat a jogalkalmazó.¹⁹ Mint látni fogjuk, a felsorolt szempontok közül több is a sérelemdíj intézményének büntetőjelleget hangsúlyozza, ugyanakkor a Ptk. az intézmény kompenzációs jellegének kíván elsőbbséget biztosítani.

¹⁹ Fuglinszky: i.m. 834-835. o.

2.2.1. A sérelemdíj összegszerűsége meghatározásának szempontjai

2.2.1.1. A jogsértés súlyának értékelése

Ilyen, a sérelemdíj büntetőjelleget előtérbe helyező szempont, a jogsértő magatartásának a vizsgálata. Ugyanakkor a jogsértés, a jogalap megállapításához is elengedhetetlen feltétel, továbbá szoros összefüggésben van a sérelmet szenvedett fél pszichéjében előidézett „kárral” is. Petrik szerint a jogsértés súlyának kategóriáját a bírói gyakorlatnak kell kialakítania.²⁰ Fuglinszky annak felmérését érti alatta, hogy a jogsértő mennyire távolodott el a társadalom által elvárt magatartásformától, de arra is hivatkozik, hogy ebben a körben kell értékelni azt is, hogy melyik személyiségi jog, milyen sérelmet szenvedett. Ennek az értékelési szempontnak akkor kell teret engedni elsődlegesen, amikor az immateriális hátrány nehezen vagy egyáltalán nem bizonyítható, így a kompenzációs célok sem valósíthatóak meg.²¹

2.2.1.2. A jogsértés ismétlődő jellege, annak tartóssága

A sérelemdíj összegének megállapításánál akkor indokolt figyelembe venni a jogsértés ismétlődését, amennyiben az befolyással van a nem vagyoni sérelem mértékére. Ugyancsak büntetőjelleget szemponként növelheti a sérelemdíj összegét a jogsértés tartóssága is. Ez alatt azonban nemcsak a jogsértés eredmények a tartóssága, tehát a sérelem tartóssága, maradandósága, állandósága bírhat jelentőséggel, hanem a jogsértő állapot fennállásának a tartóssága is, amely alkalmas egy nagyobb mértékű jogsérelem kiváltására.²²

2.2.1.3. A felróhatóság mértéke

A felróhatóság értékelési szempontként történő nevesítése szintén „büntetőjogias” jelleget kölcsönöz az intézménynek. A polgári jogban szokatlan, azonban mégis indokolt a sérelemdíj összegénél azt figyelembe venni, hogy a jogsértőt a társadalom negatív értékítélete alá eső

²⁰ Petrik: 2013., i.m. 205.o.

²¹ Fuglinszky: 2015.834-835.o.

²² Osztovcis (szerk.): i.m. 344-345. o.

cselekményeivel, magatartásával milyen pszichés kapcsolat fűzi. A Ptk. 1:4. § (1) bekezdése határozza meg a felróhatóság fogalmát, eszerint annak a magatartása minősül felróhatónak, aki az elvárhatóság elvét megsérti, vagyis nem úgy jár el, „ahogy az az adott helyzetben általában elvárható”. A büntetőjogtól nem idegen szándékosság, enyhe vagy súlyos gondatlanság erre figyelemmel lehet értékelési szempont az összecszerúségnél, ugyanis a felróhatóság súlyosabb fokán lévő magatartással a jogsértő nagyobb mértékű személyiségi jogsértést valósíthat meg, mint az enyhe gondatlansággal a vétlenség határán lévő cselekedettel okozott sérelem. Nyilvánvalóan másként éli meg a sérelmet szenvedett fél a jogsértő szándékos vagy csak enyhe gondatlan magatartásával okozott sérelmet.²³

2.2.1.4. A jogsértésnek a sértettre és a környezetre gyakorolt hatása

Mindkét szempont a sértett szubjektív körülményeinek az értékelése. Ilyen, a sértett szubjektumára gyakorolt hatás, az elvesztett életöröm, amely nem kompenzálható vagyoni körben. Másrészt a jogsértés a sérelmet szenvedett fél környezetére is hatással van - pl. a jó hírnevének, becsületének csorbítása esetén, - így érzékelheti, hogy a környezete másképpen viszonyul hozzá, esetlegesen negatív megítéléssel, amely fokozza azt a sérelmet, ami a jogsértésből származott.²⁴ Ez nem azonos a jogsérelemnek a hozzátartozóra gyakorolt hatásával, hiszen ha a hozzátartozó személyiségi jogait a jogsértés érintette, önálló igénnyel léphet fel.

2.2.1.5. A sértettet ért hátrány és annak mértéke

A Ptk. szabályai nem zárják ki, hogy a sérelemdíj összecszerúségének a meghatározásakor továbbra is érvényt szerezzen a sértettet ért hátrány és annak mértéke. Mivel ezeknek a szempontoknak az értékelése nem jelentene változást a nem vagyoni kárhoz képest, a bírói gyakorlat fogja eldönteni, hogy mennyire ad teret ezeknek a szempontoknak. Mivel azonban a törvény a sérelemdíj megállapításához az eset körülményeinek vizsgálatát írja elő és az abban felsorolt szempontok csak példálózóak, a Ptk. nem zárja ki, hogy egyéb mérlegelendő

²³ Fuglinszky: i.m. 835. o.

²⁴ Fuglinszky: i.m. 835. o.

szempontként a sértettet ért hátrány és annak mértéke is szerepet kaphasson az összecszerűség meghatározásakor.²⁵

2.2.2. A sérelemdíjra kötelezés egyéb rendelkezései

A sérelemdíj összegének megállapításánál jelentőséggel bíró értékelési szempontokon túl, a törvény változást hozott a kötelezés módjában is, továbbá indokolt néhány egyéb rendelkezésre is kitérni.

2.2.2.1. Egyösszegű kötelezés

Mivel a Ptk. szerint a sérelemdíj elsődleges célja a kompenzáció, szemben a nem vagyoni kártérítéssel, ennél az intézménynél kizárólag egyösszegű kötelezésre van lehetőség. Míg a nem vagyoni kártérítés járadékként is megítélhető volt, erre a sérelemdíj esetén nincs lehetőség. A későbbiekben esetlegesen jelentkező további sérelem a vagyoni kártérítés körében orvosolható és ebben az esetben vagyoni kárként, továbbra is megítélhető járadék.

2.2.2.2. Kamatfizetési kötelezettség

A sérelemdíj a személyiségi jog megsértésekor esedékes, amely után kamat is jár. Kamat a jogsértő magatartás megvalósulásától követelhető, mivel a kár is akkor következett be.²⁶

2.2.2.3. Szerződésszegéssel megvalósított személyiségi jogsértés esetén a kártérítés mértékére vonatkozó kötelmi jogi rendelkezés nem alkalmazható

A Kúria mellett működő Új Ptk. Tanácsadó Testület sérelemdíj kérdésével foglalkozó véleményében úgy foglalt állást, hogy abban az esetben, ha a személyiségi jogsértést szerződésszegés valósítja meg, a Ptk. 6:143. §-ában foglalt, a szerződésszegéssel okozott kár

²⁵ Vékás - Gárdos (szerk.): i.m. 174. o.

²⁶ Vékás - Gárdos (szerk.): i.m. 175. o.

megtérítésének mértékére vonatkozó szabályok a sérelemdíj fizetésére kötelezésre nem alkalmazandók, mivel a sérelemdíj nem kártérítés.

2.2.3. A sérelemdíj összegszerűségének alakuló bírói gyakorlata

A Fővárosi Ítéltábla a felperes becsületének megsértésére alapított igény nyomán az 1.Pf.20.194/2015/3/II. számú, PJD 2016.2. szám alatt közzétett eseti döntésében kifejtette, hogy *„a sérelemdíj összegének meghatározásához irányadó szempontokat a Ptk. 2:52. § (3) bekezdése példálózó jelleggel sorolja fel. A perbeli jogsértéssel összefüggésben megállapítandó sérelemdíj összege nem a felperes becsületének általánosságban vett értékmérője, de nem is a Magyarországon három gyermeket nevelő családanyák méltóságát hivatott megtestesíteni. A Fővárosi Ítéltábla hivatkozva a korábbi, 1/2013. (VI. 17.) számú határozatával elfogadott Polgári Kollégiumi vélemény 7. pontjára megfogalmazta, hogy a sérelemdíjjal szembeni követelmény az, hogy az alanyi jognak védelmet nyújtson és egyúttal a jogsértőket visszatartsa a sérelmet okozó magatartástól. A sérelemdíj intézménye a személyiségi jogok megsértésének vagyoni elégtétellel való közvetett kompenzációja és egyben magánjogi büntetés. A kompenzációra és elégtételre való törekvés a jogvédelemre szoruló sértettnek, míg a büntetés a jogsértőnek szól (visszatartási cél). A sérelemdíjjal elérni kívánt vagyoni elégtétel tágabb kategória, mint a kompenzáció, mert az a sérelmet szenvedett félben a jogsértő magatartás miatt elszenvedett hiányérzetet, veszteségérzést túl magában foglalja a jogsértés társadalmi elítélését is.”* A közzétett határozat értelmében tehát a sérelemdíj összegének meghatározásakor a bíróságnak figyelemmel kell lennie az intézmény funkciójára és céljaira.

2.3. Jogértelmezési problémák

2.3.1. Bagatell-ügyek kiszűrése

A törvény megszüntette a nem vagyoni hátrány léteire vonatkozó bizonyítási kötelezettséget és megdönthetetlen vélelmet állított fel arra nézve, hogy a jogsértés ténye önmagában

szankcionálható sérelemdíjjal. Ez a nem vagyoni kártérítés előre mutató, jogfejlesztő bírósági gyakorlatából táplálkozó változtatás azonban újabb kérdés elé állította a jogalkalmazókat, miszerint a sérelemdíj iránti kereset elutasítható-e azon az alapon, hogy az igény érvényesítőjét nem érte nem vagyoni sérelem, vagy csak jelentéktelen hátrány érte. A Ptk. úgy rendelkezik, hogy akit megsértettek személyiségi jogában, sérelemdíjat követelhet az őt ért nem vagyoni sérelemért. A törvényi rendelkezés grammatikai interpretációja szerint a jogsértés ténye önmagában *alanyi jogot* teremtett a sérelemdíjra, a sértett javára. Ezt erősíti a 2:52. § (2) bekezdésének az a fordulata, amely szerint a sérelemdíjra való jogosultsághoz a jogsértés tényén kívül további hátrány bekövetkezésének bizonyítása nem szükséges.²⁷ Bár az intézmény bevezetése óta eltelt idő nem igazolta azt a félelmet, hogy csekély jogsérelmek esetén tömegével indulnak személyiségi jogsértésre alapítva sérelemdíj iránti perek, de a helyes és egységes jogalkalmazás a jogbiztonság szempontjából kívánatos. Dolgozatom további részében a lehetséges elméleti válaszokat és az eddigi gyakorlat megoldásait vázolólok.

A kommentár irodalomban Fézer a bírói gyakorlat három lehetséges válaszát foglalta össze.²⁸ Az egyik megoldás, ha a sérelemdíj minimális mértékben megállapításra kerül abban az esetben, ha a jogsértés a legcsekélyebb mértékben is bizonyított és a jogsértő eredményesen nem tudja magát kimenteni. Amennyiben valamely magatartás, mulasztás csekély mértékben sérti a társadalmi vagy jogi normát, vagy morálisan elítélendő, a bíró - a szabad mérlegelési jogkörében eljárva- akár nulla összegű sérelemdíjat is megállapíthat, így a szankció magának a jogsértésnek a megállapítása lesz. (Megjegyzendő, hogy ez lényegében azonos a törvény 2:51.§(1) bekezdésének a) pontjába foglalt objektív szankcióval.) Ha pedig a bíró a perköltség alatt határozza meg a sérelemdíj összegét azzal a céllal, hogy gazdaságtalanná tegye a perlekedést, szintén alkalmas lehet az alaptalan pereskedés kiszűrésére, viszont ahhoz, hogy ez eredményre vezessen, hosszabb idő szükséges.

Amennyiben a jogsértő magatartás jellegéből, körülményeiből, társadalomra veszélytelen voltából az következik, hogy sérelem nem történt, a holland kétlépcsős „komoly jogsértés”

²⁷ Lábady, 2016., i.m: 42. o.

²⁸ Osztoivits (szerk.): i.m. 340-343.o.

klauzula hozhat megoldást. Ennek értelmében a személyiségi jogsérelem körében elsőként az vizsgálendő, hogy az általános közfelfogás alapján a jogellenes magatartás okozhatott-e sérelmet a jogaiban sértett fél személyiségében. Amennyiben nem, úgy azt kell vizsgálni, hogy az igényt érvényesítő személyiségére figyelemmel lehetett-e káros hatása a jogsértő magatartásnak. Ennek a jogalkalmazói válasznak az az előnye, hogy megfelel a sérelemdíj intézménye céljának és lehetővé teszi az egyes esetek egyedi kezelését. A modell működőképességét szemléletesen példázza az az eset, amikor a munkavállaló azért indít pert, mert a munkáltató a felmondásával megsértette a személyiségi jogát, mivel azt megalázóan érezte, ezért pszichésen teljesen összeomlott. Amennyiben bizonyítható, hogy a felmondás közlése a lehető legkorrektebb módon történt meg, az „objektív teszt” alapján a munkáltató magatartása nem sért személyiségi jogot. A második lépcsőben a „szubjektív teszt” alapján azt kell vizsgálni, hogy a munkáltató magatartása a munkavállaló személyiségére figyelemmel okozhatott-e nála jogsérelmet. A személyiséget az adott helyzetben szükséges vizsgálni. Ebben az esetben a felperesnek már érdekében állhat, hogy a jogsértésből eredő sérelmét bizonyítsa, vagyis azt, hogy valóban átélte a lelki traumát, mert e nélkül magát a sérelem tényét sem lehet megállapítani, ami a kereset jogalapjának a hiányát jelenti. Ebből a modellből az következik, hogy a külvilág számára nem látható sérelmeknél változatlanul szükséges lehet a hátrány bizonyítása. (Állásponatom szerint a felróhatóság körében még ekkor is vizsgálni kell, hogy a munkáltatónak milyen mértékben kell figyelemmel lennie a munkavállaló adott esetben átlagtól eltérő, érzékenyebb lelkére, így akár eredményre vezethet a kimentés, a hátrány bizonyítása ellenére is.)

Harmadik megoldásként az kínálkozhat, ha a jogsértés tényének igazolását követően a sérelemdíj megállapítása automatikusan megtörténik, amely tulajdonképpen azonos a sérelemdíjra való jogosultság megállapításával, azonban a bíró az eset összes körülményei alapján úgy ítéli meg, hogy a jogsértőt nem érdemes pénzüsszeg megfizetésére kötelezni, így sérelemdíjat összegszerűen nem ítél meg. Ennek a modellnek az a gyengéje, mint megítélésem szerint az elsőnek is, hogy a sérelemdíj iránti igényt a jogsértés megtörténtének

bírói megállapításává transzformálja, amely a Ptk. 2:51. §-a szerinti objektív személyiségvédelmi eszköz.²⁹

Lábady Tamás, volt alkotmánybíró a jogértelmezési alapelvek közül az Alaptörvény 28. cikkébe foglalt, a bíróságokat kötelező teleologikus, azaz célszerinti értelmezés jelentőségét emeli ki a bagatell-ügyek eredményes kiszűrésének módjaként.³⁰ A törvényi rendelkezés céljának ugyanis csak az a jogalkalmazás felel meg, amely nem marasztal olyan alacsony összegű sérelemdíjban, amely nem alkalmas az intézmény funkcióit betölteni, vagyis nem alkalmas sem a sérelem közvetett kompenzálására, sem a magánjogi büntetés jogsértéstől visszatartó preventív hatásának a kifejtésére. Az elsőfokú bíróságok gyakorlatát vizsgálva rámutatott azok kétféle, egymással ellentétes álláspontjára. Az egyik szerint a Ptk. rendelkezései nem adnak mérlegelési lehetőséget abban a kérdésben, hogy a bíróság a személyiségi jogok megsértésének jogkövetkezményeként megítél-e sérelemdíjat, csak a sérelemdíj összegének meghatározása lehet a bírói mérlegelés tárgya. E szerint a bíróságnak bármilyen bagatell jogsértés esetén meg kell ítélnie a sértett javára a jelentéktelen összegű sérelemdíjat akkor is, ha az csak jelképes összeget, pl. egy forintot követel. A másik álláspont szerint, ha a bíróság megállapítja a személyiségi jogsértést, valamint annak valamely objektív szankcióját, a sérelemdíj iránti kereset elutasítható abban az esetben, ha a bíróság álláspontja szerint a sérelmet szenvedett felet nem érte olyan immateriális sérelem, amely a sérelemdíj megítélésére adhatna alapot. Maga Lábady a második álláspontot tartja követendőnek, annak érdekében, hogy a személyiségi jogok és a jogvédelem devalválódása és inflálódása ne következzen be. Utal továbbá az európai jogegységesítési törekvések közül a Principle of European Tort Law tételére, amely kimondja, hogy a személyiségi jogok megsértése körében „a jelentéktelen sérelmek és igények figyelmen kívül hagyandók”³¹visszatartó preventív hatásának a kifejtésére. A jogalkotónak semmiképp sem lehetett a célja az, hogy a sérelemdíj jelentéktelen, elhanyagolható személyi sérelmeket is szankcionáljon, ugyanis ezekre az esetekre elegendőek a jogsértővel szemben alkalmazott

²⁹ Osztovcics (szerk.): i.m. 342-343. o.

³⁰Lábady : 2016., im., 43. o.

³¹ ³¹Lábady : 2016., im., 43. o.

objektív jogkövetkezmények, amelyek már önmagukban megfelelően orvosolják a jogsérelmet.

Az elsőfokú bíróságok kétféle álláspontja közül a Kúria a Pfv. IV. 21.764/2015. számú, **BH. 2016.241. szám** alatt közzétett, felülvizsgálati kérelem folytán meghozott határozatában szintén azt a bírói gyakorlatot tartja követendőnek, amely szerint a személyiségi jogsértés megállapítása esetén is elutasítható a sérelemdíj megállapítása iránti kereset, amennyiben nem érte a sérelmet szenvedett felet olyan hátrány, amely alapul szolgálhatna a sérelemdíj megítéléséhez. Eszerint a *„személyiségi jogsértés megállapításának nem automatikus következménye a sérelemdíj alkalmazása. A körülmények bírói mérlegelése adott esetben azt is eredményezheti, hogy a jogsértő nem kötelezhető sérelemdíj megfizetésére.”*

Az ügyben a felperesi párt keresetében annak megállapítását kérte az elsőfokú bíróságtól, hogy az alperes a jóhírnév védelméhez fűződő személyiségi jogát megsértette, amelynek nyomán elégtételadásra, emellett 250.000,- forint sérelemdíj megfizetésére is kérte kötelezni az alperest. Az elsőfokú bíróság a felperes keresetét elutasította. Az ítéletábra a felperes fellebbezése folytán az elsőfokú bíróság ítéletét részben megváltoztatta, a személyiségi jogsértést megállapította és az alperest elégtételadásra kötelezte, a sérelemdíj megfizetése iránti felperesi igényt viszont alaptalannak ítélte. Jogi indokolásában részben kifejtette, hogy álláspontja szerint a sérelemdíj megállapításához továbbra is szükséges a személyiséget ért nem vagyoni sérelem, amelyet az azt állító félnek továbbra is meg kell jelölnie. Többek között kifejtette azt is, hogy *„a bíróság az adott ügy egyedi tényállása alapján akként is dönthet, hogy adott esetben a személyiségi jog sérelmének kiegyenlítéséhez az alkalmazott szankciók mellett sérelemdíj alkalmazása szükségtelen.”* A Kúria a felperes felülvizsgálati kérelme nyomán kifejtette, hogy *„téves a felülvizsgálati kérelem jogi álláspontja, amely szerint a sérelemdíj megállapításának kizárólagos feltétele a jogsértés megállapítása és a bíróság nem mérlegelheti, hogy a Ptk. 2:51. § (1) bekezdésében meghatározott szankciók alkalmazása orvosolja-e az érintett személy sérelmét vagy a jogsértőt-e jogkövetkezmények mellett sérelemdíj megfizetésére is kötelezni kell. A Ptk. 2:51. § és Ptk. 2:52. §-ából következően a jogsértés megállapításának nem automatikus következménye a sérelemdíj*

alkalmazása. A jogosultat ugyan az új szabályozás szerint nem terheli a hátrány bizonyítása, ez nem feltétele a sérelemdíj megítélésének, azonban a Ptk. 2:52. § (1) bekezdéséből kitűnően az érintett az őt ért nem vagyoni sérelemért követelhet sérelemdíjat. Tehát a sérelemdíj funkciója a személyiségi jogok megsértésével okozott nem vagyoni sérelmek kompenzálása. Az új Ptk. a sérelemdíj megítéléséhez, annak összegszerűsége meghatározásához az eset összes körülményeinek mérlegelését írja elő a bíróságok számára, rögzítve azt, hogy az adott ügyben eljáró bíróságnak milyen szempontokat kell elsősorban figyelembe venni annak megítélésénél, hogy szükséges és indokolt a sérelemdíj vagy sem. A mérlegelés körébe kell vonni a sérelmet szenvedett fél személyét, a jogsértés személyére, környezetére gyakorolt hatását, továbbá az eset egyéb körülményeit. A sérelemdíj összegének megállapításánál a sérelmet szenvedett felet ért hátrány és annak súlya, mértéke, ismétlődő jellege, a felróhatóság mértéke, a jogsértésnek a sértettre és környezetére gyakorolt hatása kap jelentőséget. A bíróságnak mindezek értékelésével kell megállapítania az adott személyt ért hátrányokat és annak alapján eldöntenie, hogy a sérelmet szenvedett fél jogosult-e a sérelemdíjra. Amennyiben igen, milyen összegszerűségben. A bírói mérlegelés adott esetben arra is vezethet, hogy a jogsértő nem kötelezhető sérelemdíj megfizetésére.

A Kúria iránymutatása már az **ítélőtáblák** gyakorlatában is tetten érhető. A PJD. 2016.1. szám alatt közzétett, a Debreceni Ítélőtábla Pf.I.20.387/2015/3. számú határozatában a bíróság szintén úgy foglalt állást, hogy a jogsértés megállapítása és az objektív szankció alkalmazása esetén is a bírói szabad mérlegelés körébe tartozik a sérelemdíj alkalmazása. Az említett eseti döntésben a törvényszék az első fokú ítéletében megállapította, hogy az alperes megsértette a felperes jóhírnév védelméhez fűződő személyiségi jogát, az alperest elégtételadásra kötelezte, azonban a felperes sérelemdíjban való marasztalásra irányuló igényét alaptalannak ítélte. A felperes fellebbezése nyomán a Debreceni Ítélőtábla a Pf.I.20.387/2015/3. számú határozatában - támaszkodva a kommentár irodalomra-, kifejtette, hogy „a bíróság a Ptk. alapján már nemcsak az elégtételadás módját határozhatja meg szabad mérlegeléssel és igazíthatja a konkrét tényálláshoz, hanem -természetesen a keresetet kimerítve- az adott ügy egyedi tényállása alapján akként is dönthet, hogy az adott

esetben a személyiségi jog, személyhez fűződő jog sérelmének kiegyenlítéséhez, a rendelkező részben foglalt szankciók mellett, sérelemdíj alkalmazása szükségtelen.” (PJD. 2016.1.)

A Pécsi Ítéltábla továbbá *„osztja a másodfokú bíróságnak azt az álláspontját is, hogy bár a Ptk. 2:52. § (2) bekezdése szerint a sérelemdíjra való jogosultság megállapításához a hátrány bekövetkezésének bizonyítása nem szükséges, a jogsértés ténye önmagában nem váltja ki a sérelemdíjban való marasztalás kötelezettségét. Amennyiben a jogsértés jellege és körülményei alapján az állapítható meg, hogy nem vagyoni sérelem nem következett be, a sérelemdíjban való marasztalásnak nincsen helye.”* Ebben az esetben azért mellőzte a bíróság a sérelemdíjban való marasztalást, mert annak egyik feltétele, a hátrány nem volt megállapítható a jogsértés ellenére.

Fentiekből megállapítható, hogy az ítéltáblák, valamint a Kúria az említett döntésében azt a jogi álláspontot osztja, miszerint a személyiségi jogsértés megállapítása esetén is bírói mérlegelés körébe tartozik a sérelemdíjban való marasztalás.

2.3.2. A sérelemdíj kizárólag szubjektív szankció lehet?

Számos törvényt magyarázat és eseti döntés az intézményt szubjektív feltételű szankciónak tekinti a jogintézmény rendszertani elhelyezéséből fakadóan. A Ptk. 2:51. §-a a felróhatóságtól független szankciókra tartalmaz rendelkezést, amelyet a Ptk. 2:52. §-ában a sérelemdíj, illetve a Ptk. 2:53. §-ában a kártérítési felelősség címmel, a szubjektív, felróhatóságon alapuló jogkövetkezmények követnek. Lábady azonban tanulmányában felhívja a figyelmet arra, hogy az interpretatio systematika, vagyis a rendszertani értelmezés módszerének helyes alkalmazásával egészen más eredményre jutunk. A Ptk. 2:52. § (2) bekezdésének utaló szabálya szerint a sérelemdíj fizetésére kötelezés feltételeire - így a kimentés módjára is - a kártérítési felelősség szabályait kell alkalmazni. Ez pedig azt jelenti, hogy ha a személyiségi jogsértés szerződésszegéssel (pl. utazási szerződés, személyfuvarozási szerződés) vagy fokozott veszéllyel járó tevékenységgel (élet, testi épség sérelme) történt,

akkor a sérelemdíj fizetésére való kötelezést az objektív feltételű szankciók szigorú szabályai szerint kell elbírálni, vagyis a sérelemdíjban való marasztalás objektív és nem felróhatósági alapon történik. *A sérelemdíj tehát objektív és szubjektív szankció egyaránt lehet, megítélése a kártérítési felelősség jogalapján történik.*³²

2.3.3. *Alkalmazandó-e az előreláthatósági korlát a sérelemdíjra?*

A törvény 6:521. §-ában foglalt előreláthatósági korlát bevezetésének indoka az, hogy a károkozó csak azokért a károkért feleljen, amelynek bekövetkezése a károkozásakor ésszerűen előrelátható. Az említett törvényi rendelkezés szerint nem állapítható meg az okozati összefüggés azzal a kárral kapcsolatban, amelyet a károkozó nem látott előre és nem is kellett előrelátnia (A régi Ptk. valamennyi kár megtérítését előírta, így az előre nem látható károk megtérítése is jogszerű volt. A bírói gyakorlat azonban már az új törvény bevezetése előtt áttörte ezt az elvet.) A sérelemdíj, bár nem minősül kártérítésnek, a fizetésére kötelezés feltételeire - különösen a sérelemdíjra köteles személy meghatározására és a kimentés módjára - a kártérítési felelősség szabályait kell alkalmazni. Ebből adódhat a kérdés, hogy a sérelemdíj összegének megállapításakor alkalmazandó-e az előreláthatósági korlát.

Fuglinszky szerint „nyomós érvek szólnak amellett, hogy a sérelemdíjra az elvárhatósági korlát (Ptk. 6:521. §) nem alkalmazható. Egyrészt a kár mértékére, a kártérítés módjára vonatkozó szabályok az utaló norma szövegében nem szerepelnek. A sérelemdíj, az utaló szabály ellenére sem kártérítés és összegének megállapítását a Ptk. 2:52. § (3) bekezdése kizárólagosan rendezi. Továbbá a sérelemdíj logikája, funkciója sem teljesen azonos a kártérítéssel, a reparáció és prevenció mellett elégtételi elemeket is hordoz. A funkciók eltérő hangsúlyozása, illetve az elégtételi funkció miatt, az előreláthatóság kevésbé illeszkedik a sérelemdíjhoz és alkalmazása a jogalkotó által meghatározott sajátos célrendszer (prevenció, másnemű előny nyújtása és magánbüntetés) egyensúlyát felborítaná. Aggályos lenne az előreláthatósági korlát alkalmazása e körben azért is, mert a sérelemdíj

³² Lábady: 2016., im.44.o.

követelésének kimondottan nem előfeltétele bármely hátrány bizonyítása, az előreláthatósági korlátnak pedig éppen az okozott hátrány (kár) és ennek mibenléte a központi eleme: azt kell vizsgálni, hogy a hátrány, a kár maga előrelátható volt-e. Így az előreláthatóság alkalmazása a sérelemdíjra ellentétes volna azzal a koncepcionális és rendszertani változással, amire a nem vagyoni károk megtérítésének megszüntetése és a sérelemdíjjal való felváltása irányul. Ezért álláspontunk szerint az előreláthatóság a személyiségi jogi jogsértések és a sérelemdíj vonatkozásában nem érvényesül.”³³

Ezzel ellentétes álláspontot képviselt a Fővárosi Ítéltábla az 1. Pf. 20.194/2015/3/II. számú (PJD 2016.2.) határozatában, amely szerint *„a sérelemdíj nem felróhatóságtól független objektív szankció, ezek felsorolását a Ptk. 2:51. § (1) bekezdése tartalmazza. A Ptk. 6:521. §-a szerinti előreláthatósági követelményt - mint az oksági kapcsolata feltételét - a sérelemdíj megállapítása körében is vizsgálni kell.”* Határozatának indokolásában kiemelte, hogy *„a sérelemdíj megállapításának feltétele a Ptk. 2:52. § (1) bekezdéséből kitűnően a személyiségi jog sérelme (jogellenesség) és a nem vagyoni sérelem. A (2) bekezdés szerint a fizetésre kötelezés további feltételei megegyeznek a kártérítési felelősség szabályaival, így a felelős személy meghatározására, a kimentés módjaira vonatkozó rendelkezéssel. Ennek megfelelően a felelősség feltétele továbbra is a magatartás és a sérelem közötti okozati összefüggés és a felróhatóság azzal, hogy a személyiségi jogi sérelem feltételezi a személyiséget ért valamilyen fokú hátrányt, amely kifejeződhet testi, lelki, avagy a sérelmet szenvedő személyt körülvevő környezeti változásokban. Az elsőfokú bíróság álláspontjától eltérően a sérelemdíj ezért nem felróhatóságtól független objektív szankció, ezek felsorolását a Ptk. 2:51. § (1) bekezdése tartalmazza. Ennek következtében pedig az az elsőfokú bíróság által elfoglalt jogi álláspont sem helyénvaló, hogy a Ptk. 6:521. §-a szerinti előreláthatósági követelményt, mint az oksági kapcsolat feltételét a sérelemdíj megállapítása körében vizsgálni nem kell.”*

³³ Fuglinszky Ádám: Kártérítés jog, Hvg-Orac Kiadó, Budapest, 2015., 272. o.

Lábady véleménye szerint szerződésszegés esetében a következményi károk előreláthatósági korlátja nem alkalmazható, mert a sérelemdíj nem kártérítés, összecszerúságének szempontjait pedig Ptk. 2:52. § (3) bekezdése határozza meg.”³⁴.

2.3.4. *A sérelemdíj járulékos természetű vagy sui generis, önálló szankció?*

A jogalkalmazókat leginkább foglalkoztató egyik dilemma, hogy a sérelemdíjban marasztaló ítélet rendelkező része tartalmazhat-e sérelemdíjban való marasztalást, a jogsértő fizetésre kötelezését az annak alapjául szolgáló személyiségi jogsértés megállapítása nélkül. E vonatkozásban a gyakorlat egyik iránya az, hogy ez megengedhető, amennyiben a bíróság az ítélet indokolásának tényállási részében megállapítja a személyiségi jogsértést. Ebben az esetben a sérelmet szenvedett félnek a sérelem megállapítása iránti keresetet nem kell előterjesztenie. A gyakorlat másik, Lábady által is támogatott iránya szerint, azonban a Ptk. 2:52. § (1) bekezdésének első fordulata, vagyis, hogy az kérhet sérelemdíjat, akit személyiségi jogában megsértettek megköveteli a jogsértés megállapítására vonatkozó ítéleti rendelkezést, mert ez a sérelemdíj megítélésének sine qua non kondíciója, nélkülözhetetlen feltétele. „A sérelemdíj tehát járulékos természetű és nem sui generis önálló szankció, hanem -az egyéb feltételek mellett- az objektív jogkövetkezmények járuléka.”³⁵

2.3.5. *Jogi személy tevékenységi körében, nevében eljáró tag, alkalmazott, vagy vezető tisztségviselő által elkövetett személyiségi jogsértés esetén kivel szemben érvényesíthető a sérelemdíj iránti igény?*

A bíróságok egy részének gyakorlata szerint mind a jogsértő személlyel, mind pedig a jogi személlyel szemben érvényesíthető a jogsértés szankciója. A Ptk. 2:42. § (2) bekezdése szerint a személyiségi jogokat mindenki köteles tiszteletben tartani. Ezt az álláspontot képviselő bíróságok ezzel a rendelkezéssel indokolják jogértelmezésüket, ebből vezetik le, hogy a személyiségi jogokat nemcsak a jogi személy, de minden természetes személy is köteles tiszteletben tartani. Az eltérő gyakorlatot folytató bíróságok a betudás, beszámítás

³⁴ Lábady: i.m. 44. o.

³⁵ Lábady: i.m. 44. o.

elvére építve a jogi személyt kötelezik, mivel a jogi személy nevében eljáró természetes személy személyiségi jogsértése a jogi személy cselekményének minősül. Lábady e vonatkozásban arra hívja fel a figyelmet, hogy az első álláspont a beszámítási elv tagadását jelenti, ugyanis a jogi személy nevében cselekvő természetes személy jogszerű magatartását a jogi személy magatartásának tekinti, amikor azonban annak magatartása jogellenessé válik, azért személyében is felel. Elismeri ugyanakkor, hogy bizonyos esetekben és feltételek fennállása esetén, az áttörés elve alapján megállapítható az eljáró természetes személy és a jogi személy egyetemleges felelőssége.³⁶

3. A sérelemdíj eljárásjogi szabályai

A sérelemdíjra vonatkozó eljárásjogi kérdéseket a Polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény vonatkozó rendelkezésein túl a Fővárosi Ítéltábla Polgári Kollégiumának a nem vagyoni kártérítés, sérelemdíj megtérítése iránti követelések elbírálásának a polgári perben felmerülő egyes kérdéseiről szóló, 1/2013. (VI. 17.) számú határozatával elfogadott kollégiumi véleménye alapján foglalom össze.

3.1. Az időbeli hatály

A Ptk. személyiségi jogok megsértésére vonatkozó szankciórendszert a 2013. évi CLXXVII. törvény (Ptk.) 8. § (1)-(2) bekezdésében foglaltak szerint a hatálybalépését követően történt jogsértésekre kell alkalmazni. A hatálybalépése előtt megsértett személyhez fűződő jogok alapján érvényesíthető polgárjogi igényekre, a jogsértés idején hatályos jogszabályok az irányadóak. Az átmeneti szabályozás arra volt tekintettel személyiségi jogok megsértése esetén, hogy a jogsértő magatartás tanúsítása és a sérelem bekövetkezésének időpontja elválhat egymástól, továbbá hogy a sérelemdíj megítélésnek nem feltétele további hátrány bizonyítása. A Ptk. hatálybalépése előtt megkezdődött és folyamatosan tanúsított jogsértő magatartásra - cselekvésre, mulasztásra - ezért akkor is a Ptk. hatálybalépése előtt hatályos jogszabályok rendelkezéseit kell alkalmazni, ha a jogsértő magatartás befejezése a Ptk.

³⁶ Lábady: i.m. 45. o.

hatálybalépése utáni időpontra esik. Az átmeneti szabályok megalkotása szempontjából további fontos követelmény volt, hogy azokra a jogsértő magatartásokra, amelyek egyaránt okoznak személyiségi jogsérelmet és amellet vagyoni kárt is, ugyanazt a Ptk-t kelljen alkalmazni. Ezért a kárfelelősségi szabályok vonatkozásában szintén a jogsértő magtartás tanúsításának időpontja, illetve folyamatos jogsértés esetén annak kezdő időpontja az, amely mérvadó az alkalmazandó Ptk. meghatározása szempontjából.

3.2. Hatáskör és illetékesség

A Polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény a járásbíróság hatáskörébe rendeli mindazokat a pereket, amelyeknek az elbírálását nem utalja a törvényszék hatáskörébe (Pp. 22. § (1) bekezdés). 2014. március 15. napjától módosult az eljárásjogi törvény (továbbiakban Pp.) törvényszéki hatáskörre vonatkozó szabálya is, amely szerint törvényszéki hatáskörbe azok a személyiségi jogi perek tartoznak, amelyekben a felróhatóságtól független, vagyis az objektív szankciók alkalmazását kérik, vagy ilyen szankciók mellett a személyiségi jogok megsértése miatt sérelemdíj, illetve kártérítés iránti igényt is érvényesítenek. (Pp. 23. § (1) bekezdés ga) pont). Ebből következik, hogy járásbírósági hatáskörben kell elbírálni a tisztán sérelemdíj megállapítása iránt indult pereket annak ellenére, hogy ebben az esetben is ugyanúgy vizsgálni kell a személyiségi jogsértés bekövetkezését, mint a törvényszéknek az objektív jogkövetkezmények megállapítására irányuló perekben. Mivel a Ptk. 2:52. § (2) bekezdésére figyelemmel a sérelemdíj megítéléséhez a jogsértés tényén kívül nem szükséges további hátrányt bizonyítani, az objektív jogkövetkezmények és a sérelemdíj alkalmazhatóságának részben ugyanaz a feltétele, a személyiségi jog megsértésén, mint kötelemkeletkeztető tényen alapul mindkettő. A különbség, hogy a sérelemdíj iránti igény elbírálásánál a felróhatóságot, a kimentés lehetőségeit is vizsgálnia kell a bíróságnak. Egyébként ez a szabályozás a nem vagyoni kárnál követett bírói gyakorlatnak megfelelő. Erre figyelemmel a Fővárosi Ítéltábla Polgári Kollégiuma „szerencsésebbnek találná, ha a kizárólag sérelemdíj iránt indított perek is törvényszéki hatáskörbe kerülnének.” Ezt az álláspontját azzal is indokolja, hogy „a sérelemdíj összegének meghatározása az új Ptk. 2:52. § (3) bekezdésében írt és egyéb jelentőséggel bíró körülmények bírói mérlegelésétől függ, így

a gyakorlaton alapuló tapasztalat és a köztudomásúnak tekinthető tények széleskörű ismerete meghatározó lesz a perbeli bizonyítás lehetőségéhez képest. Mindez magasabb szintű, törvényszék előtti elbírálást igényelne.”

A nem vagyoni kártérítés iránt indult perekben a Pp. 37. §-ában foglalt vagylagos illetékességi szabály, mely szerint a kártérítési per a károkozás helyének a bírósága, illetőleg az előtt a bíróság előtt is megindítható, amelynek területén a kár bekövetkezett azokban az esetekben alkalmazható, ha a károkozás és a kár bekövetkezésének helye földrajzilag behatárolható. A sérelemdíj iránti igény iránt indult perekben erre nincs lehetőség, mivel az ilyen per nem kártérítési jogviszonyból ered, nem kártérítési per.

3.3. A keresetlevél tartalmi kellékei

A keresetlevél kötelező tartalmi elemein túl szükséges meghatározni a sérelemdíj iránti igényre vonatkozó keresetlevél speciális tartalmi elemeit, mert ez határozza meg a bíróság mozgásterét a kérelemhez kötöttség elve folytán (Pp. 3. § (2) bekezdés, valamint Pp. 215. §), továbbá a későbbiekben ez teszi egyértelművé a res iudicata elbírálását a döntéshez fűződő anyagi jogerő miatt.

A keresetlevél speciális tartalmi kellékeinél megjelenik a nem vagyoni kár és a sérelemdíj közötti lényegi különbség, amely abban áll, hogy a vagyoni hátrányt nem kell megjelölni a sérelemdíj iránti igénynél. Az új Ptk. alapján ugyanis kötelelemkeletkeztető ténynek a személyiségi jogot sértő magatartás minősül. A keresetlevél kötelező tartalmi elemein túl (Pp. 121. § (1) bekezdés a), b) és d)) speciális kellék az érvényesített jog, az annak alapjául szolgáló tények, valamint a bíróság döntésére irányuló határozott kérelem is. Így a sérelemdíj iránti igénynél a kereset ténybeli alapjaként a személyiségi jogot sértő magatartást, mint kötelelemkeletkeztető tényt kell körülírni. Meg kell jelölni ezt meghaladóan a megsértett személyiségi jogot is, kivéve, hogyha az előadott tényekből az egyértelműen megállapítható. Nem követelmény azonban a megsértett személyiségi jog nevesítése, különösen a jogszabály szerinti megjelölése, ugyanis a joggyakorlat a fél által megjelölt személyiségi jog sérelme

helyett a tényálláshoz igazodó személyiségi jogok figyelembevételét megengedi. Az immateriális sérelemre való utalás nem szükségszerű kelléke a keresetlevélnek, ennek hiánya miatt az hiánypótlásra nem szorul. Az eszmei sérelem előadása a sérelemdíj mértékének mérlegeléssel történő meghatározásánál azonban szereppel bír, ugyanis ekkor vizsgálendő a jogsértés sértettre és környezetre gyakorolt hatása (Ptk. 2:52. § (3) bekezdése). A keresetlevél kötelező tartalmi elemeként továbbá meg kell jelölni az érvényesíteni kívánt jogot, amelyet a sérelemdíj esetén a Ptk. 2:52. §-a és a 6:1. § (1) bekezdése alapoz meg, mint a szolgáltatás teljesítésének követelésére való jogot. „Maga a kötelem ugyanis - bármilyen módon jön létre - nem más, mint kötelezettség a szolgáltatás teljesítésére és jogosultság a szolgáltatás teljesítésének követelésére.”³⁷ A bíróság döntésére irányuló határozott kérelem kizárólag marasztalásra irányulhat, mivel a sérelemdíj a személyiségi jog megsértésével esedékessé válik, az lejárt követelés. Lejárt követelés érvényesítésére pedig, a Pp. 122. § (1) bekezdése alapján a marasztalásra irányuló kereseti kérelem szolgál.

3.4. A bizonyítás

A bíróságokat jogszabályi kötelezettség terheli a felek előzetes tájékoztatása vonatkozásában a jogvita eldöntése érdekében bizonyításra szoruló tények, a bizonyítási teher és a bizonyítás sikertelenségének következménye szempontjából. A perben a felperesnek kell bizonyítania, hogy a tényelőadása szerinti magatartás valóban megvalósítja a személyiségi jogsértést, amely nem azonos az ennek szintjét el nem érő, szubjektív érzéseken alapuló érdeksérelemmel. Szintén a felperesnek kell bizonyítania, hogy a jogsértést az általa alperesként megjelölt személy követte el. A kollégiumi vélemény szerint a jogsértő magatartást a felperesnek úgy kell előadnia, hogy abból a megsértett jog személyhez fűződő kapcsolata kitűnjön. Ennek hiányában ugyanis nincs olyan bizonyítandó tény, amelynek megállapítása céljából elrendelhető a bizonyítás (Pp. 163. § (1) bekezdés). Akkor bírhat ez jelentőséggel, ha a sérelmet szenvedett fél híresztelés útján értesült a jogsérelemről. Mivel a sérelemdíj követelése esetén is alkalmazandók a kimentés módját illetően a kártérítési

³⁷ Fővárosi Ítéletábrla Polgári Kollégiumának a nem vagyoni kártérítés, sérelemdíj megtérítése iránti követelések elbírálásának a polgári perben felmerülő egyes kérdéseiről szóló 1/2013. (VI. 17.) számú határozatának 1. pontja

felelősség szabályai, a felelősség alóli kimentés feltételei fennállásának a bizonyítása az alperest terheli.

A Debreceni Ítéltábla Pf. I. 20.387/2015/3. számú, PJD 2016.1. szám alatt közzétett határozatában kifejtette, hogy *„a bíróságnak a személyiségi jogi jogsértés megállapíthatósága esetén el kell döntenie, hogy a sérelmet szenvedett fél által megjelölt nem vagyoni sérelem, immateriális hátrány bekövetkezése köztudomású tényként bizonyítottan elfogadható-e, mert amennyiben nem, úgy a nem vagyoni sérelemre vonatkozóan bizonyítási eljárást kell lefolytatnia.”* Az ítélet indokolása arra is kitér, hogy köztudomású tényként bizonyítottan nem fogadható el, ha annak megítéléséhez különleges szakértelem, pl. szakértő kirendelése szükséges.

3.5. A követelés időelőttiségének kizártsága

Mivel a sérelemdíj a személyiségi jog megsértésével válik esedékessé, amely tényre a felperesnek a keresetlevélben hivatkoznia kell, kizárt a sérelemdíj iránti követelés időelőttisége. Így a Pp. 130. § (1) bekezdés f) pontja, valamint erre utalással a Pp. 157. § a) pontja nem alkalmazható. Ha ugyanis a felperes a sérelemdíj feltételét jelentő személyiségi jogsértést, mint joghatást kiváltó tényt nem tudja bizonyítani vagy arra nem hivatkozik, akkor nem perakadályról, hanem a kereset érdemi alaptalanságáról van szó, ami ítélettel történő elutasítást jelent.

3.6. A jogutódlás

A Ptk. 2:54. § (1) bekezdése szerint a személyiségi jogokat személyesen lehet érvényesíteni, amely törvényi rendelkezésből az következik, hogy a polgárjogi jogviszonyban az anyagi jogi jogutódlás kizárt. A vonatkozó kommentár szerint *„a sérelemdíj iránti igénnyel kapcsolatban fokozottan érvényesül a sértett személyéhez kötöttség elve: ez az igény nem árujellegű, nem is a házastársi vagyonközösség vagy a sértett hagyatékának része. Ezért a személyiségi jogokat és az azok megsértéséből származó igényeket csak személyesen lehet érvényesíteni.*

Ebből az elvi tételből következik, hogy a sérelemdíj iránti igény nem ruházható át élők között és nem is örökölhető. Ha azonban a sértett a sérelemdíj iránti igényt a bíróság előtt érvényesítette, a sértett örököse, jogi személy sértett esetén annak jogutódja, a sérelemdíj iránti igény perbeli érvényesítésére jogot nyer.”³⁸

Ez a jogi álláspont a nem vagyoni kártérítésnek a méltánytalan helyzetek kiküszöbölését lehetővé tevő bírói gyakorlatára épül. A károsult, ha megindította a pert megadta az igényérvényesítés kereteit, keresetlevelében az érvényesíteni kívánt jogot az annak alapjául szolgáló tényekkel előadta, előterjesztette kereseti kérelmét, vagyis a személyiségi jogáról rendelkezett. Halála esetére ezen lejárt és érvényesített követelés a hagyatékába tartozik. Ennek a kiterjesztő értelmezésen alapuló bírói gyakorlatnak a jogalkotó felhatalmazó rendelkezése teremthetne lehetőséget, amellyel azonban az még adós maradt.

Alperesi oldalon a jogutódlás már korábban is elfogadott volt a nem vagyoni kár körében. Míg a személyiségi jog megsértéséért annak elkövetője felelősséggel tartozik, addig jogutódját a vagyoni igények körében helytállási kötelezettség terheli. A nem vagyoni kártérítés iránti követelés azokkal a személyekkel szemben is érvényesíthető, akik a károkozóval együtt egyetemlegesen vagy a károkozó helyett voltak kötelesek helytállni (A kötelező gépjármű felelősségbiztosításról szóló 2009. évi LXII. törvény 28. § (1) bekezdése szerint a károsult - bizonyos esetekben- a kártérítési igényét a károkozó gépjármű üzemben tartójának biztosítójával szemben közvetlenül jogosult érvényesíteni). „A Ptk-nak a kártérítési felelősségre utaló 2:52. § (2) bekezdése a sérelemdíj iránti igények esetén is biztosítja a kárért felelős személyek helytállási kötelezettségének fenti lehetőségét.”

Mivel a sérelemdíjra továbbra is alkalmazandó a nem vagyoni kártérítés vonatkozásában kialakult gyakorlat, megemlítendő a 2/2014. számú polgári elvi döntés, amely szerint *„még a peresített igényérvényesítés stádiumába nem juttatott nem vagyoni kártérítési követelés nem esik anyagi jogi jogutódlás alá, átszállása más személyre mind élők között, mind halál*

³⁸ Petrik: 2013., i.m.208.o.

esetén kizárt, engedményezését a Ptk. 328. § (2) bekezdése tiltja, míg az örökösre átszálló hagyatéknak nem része.

III. A nem vagyoni kártérítési követelés tekintetében a jogosult örököseinek a jogutódi minősége elismerésének határa, a károsult személyes perindítása a követelés iránt. IV. Ha a nem vagyoni kártérítés jogosultja életében a követelést a kárért helytállni köteles biztosítóval szemben peren kívül már érvényesítette, ám a követelés peres úton való érvényesítése előtt meghal, az örököse az adott követelés tekintetében nem minősül jogutódnak, ezért a követelést alappal nem érvényesítheti. Az örökös keresetét ilyen esetben nem a keresetőségi jog hiánya miatt, hanem a kereset anyagi jogi alaptalansága miatt kell elutasítani.

3.7 Közbenső ítélet

A Pp. 213. § (3) bekezdése szerint, ha a keresettel érvényesített jog fennállása és a felperest ennek alapján megillető követelés összege, mennyisége tekintetében a vita elkülöníthető, a bíróság a jog fennállását ítélettel előzetesen is megállapíthatja (közbenső ítélet). Ebben az esetben a tárgyalás a követelés összegére, mennyiségére vonatkozóan csak a közbenső ítélet jogerőre emelkedése után folytatható.

Nem jelent változást szintén a nem vagyoni kár szabályaihoz képest az, hogy sérelemdíj megfizetésének a követelésére irányuló peres eljárásban sem kizárt a közbenső ítélet meghozatala. Amennyiben a sérelemdíj összecszerúségét bármilyen ok miatt tovább kell vizsgálni, közbenső ítélet hozható. A közbenső ítélet rendelkező részének tartalmaznia kell a megsértett személyiségi jog megnevezését, a jogsérelmet eredményező magatartás megjelölését, az egyedileg azonosítható adatok feltüntetésével (hol, mikor, milyen módon elkövetett jogsértésről van szó). Továbbá a felperest mindezekkel okozati összefüggésben megillető pénzbeli marasztalás, sérelemdíj követelésére való jog fennállását. Ez a kártérítési és a nem vagyoni kár iránti perekben is kívánalom volt, hiszen csak annak kimondása, hogy az alperes kártérítési felelősséggel tartozik nem elégséges. Tudni kell azt is, hogy milyen

jogviszony keretében, mely magatartásával okozott kárért tartozik felelősséggel az alperes. Amennyiben a kereset vagyoni kár és sérelemdíj megtérítésére is irányul, az eltérő ténybeli alapból eredő pénzbeli követelésekkel kapcsolatban külön-külön kell rögzíteni a rendelkező részben a jog fennállását, vagyoni kárnál esetlegesen a kármegosztásnál a százalékos mértékű meghatározást, illetve ha csak az egyik érvényesített jog fennállását tartja megalapozottnak a bíróság, rész-közbenső ítélet is hozható.

3.8. Az illetékalap kérdése

A most kialakuló bírói gyakorlat egységesítése érdekében megfontolandó lehet a Pécsi Ítéltábla Pf. III. 20.103/2015/4. számú, BDT 2016.3519. szám alatt közzétett eseti döntésében megfogalmazott jogi véleménye, amely szerint *„a személyiségi jog megsértésének megállapítására irányuló perekben, amennyiben a fél az objektív szankció mellett szubjektív szankció alkalmazását is kéri, úgy az egy keresetnek minősül. A meg nem határozható pertárgyérték, valamint az érvényesített sérelemdíj összegének figyelembevételével azt az illetékalapot kell figyelembe venni, amelyik adott esetben nagyobb.”* A másodfokú bíróság ezzel a jogi véleményével igazította ki az elsőfokú bíróság által megállapított pertárgyértéket, az illetékekről szóló 1990: XCIII. tv. 39. § (1) és 62.§ (2) bekezdése alapján.

3.9. A fél jogvita elbírálásához, a per tisztességes lefolytatásához és ésszerű időn belül történő befejezéséhez való jogának sérelme esetére megfogalmazott sérelemdíj

A Pp. 2. § (1) bekezdése szerint a bíróságnak az a feladata, hogy - összhangban az 1. §-ban foglaltakkal - a feleknek a jogviták elbírálásához, a perek tisztességes lefolytatásához és ésszerű időn belül történő befejezéséhez való jogát érvényesítse. Az (1) bekezdésben foglaltak teljesítésének elmulasztása esetén a fél - az alapvető jogait ért sérelemre hivatkozással - sérelemdíjra tarthat igényt, feltéve, hogy a sérelem a jogorvoslati eljárásban nem orvosolható. Ha az (1) bekezdésben foglaltak teljesítésének elmulasztásából eredően a fél kárt is szenved és az a jogorvoslati eljárásban nem orvosolható, a szerződésen kívül

okozott károkért való felelősség szabályai szerint követelheti a jogsértőtől kárának megtérítését. A sérelemdíj iránti igény, illetve a kárigény elbírálása során a bíróság soron kívül jár el. A sérelemdíj, illetve a kártérítés megítélését nem zárja ki, ha a bíróság nevében eljáró személynek az okozott jogsértés közvetlenül nem volt felróható. (Pp. 2. § (3) bekezdés)

A sérelemdíj anyagi jogi bevezetésével a polgári perrendtartás is módosításra került az összhang megteremtése céljából. A jogsérelem a fent idézett rendelkezés szerint abban áll, hogy a félnek a jogvita elbírálásához, a per tisztességes lefolytatásához és ésszerű időn belül történő befejezéséhez való joga a bíróságnak betudhatóan sérül és ez esetben sérelemdíjat, valamint vagyoni kára megtérítését is követelheti. Az eljáró bíró jogsértő magatartása annak a bíróságnak tudható be, amelynek elnöke felette a munkáltatói jogokat gyakorolja.

Több bírósági döntés is született a tisztességes eljárásról való jog megsértésére alapított igények vonatkozásában. A bírói gyakorlat egységesnek mutatkozik a tekintetben, hogy *„a tisztességes eljárásról való jog, mint eljárási alapjog nem tekinthető egyben személyiségi alapjognak is, mivel a védendő érték nem közvetlenül az ember személyiségéből fakad. Ez a jog elsődlegesen nem az emberi individuum védelmét, hanem az állami közreműködés mellett zajló eljárások megfelelő funkciójú megvalósítását, illetve érvényesülését szolgálja. Ez a jog tehát elsődleges nem az emberi individumból fakad, hanem egyéb - az állam, a szervezetek és az egyén viszonylatában meghatározható - értékek megóvását, illetve érvényesülését szolgálja.”* (Fővárosi Ítéltábla 2.Pf.21.077/2014/6/II. - BDT 2015.3337.).

A Győri Ítéltábla a Pf. I. 20.185/2015/4/I. számú határozatában, amely a BDT 2016.3507. szám alatt került közzétételre, ezzel összhangban alkotott jogi véleményt kiegészítve azzal, hogy *„az eljárásjogi alapjogok megsértése miatt indított perek jogalapja nem a Római Egyezmény. Az igazságszolgáltatás három alapelvét, vagyis a felperesnek a bírósághoz forduláshoz való jogát, a tisztességes eljárásról és a jogviták ésszerű időn belüli befejezéshez való jogát a Római Egyezmény 6. cikkének első bekezdése tartalmazza. A Pp. 2. §-a ennek megfelelően a bíróság feladatává tette, hogy a feleknek a jogvita elbírálásához, a perek tisztességes lefolytatásához és ésszerű időn belüli befejezéséhez való jog sérelme kellő alapon szolgál a méltányos elégtételt biztosító kártérítésre. Az e körben korábban nem*

egységes gyakorlatot egységesítette a civilisztikai kollégiumvezetők 2015. május 18-19. napján tartott országos tanácskozásán elfogadott az az álláspont is, amely szerint az eljárási alapjogok megsértése miatt indított perek jogalapja nem a Római Egyezmény 6. cikkének első bekezdése, hanem a Pp. 2. § (3) bekezdése.”

Mindkét határozat indokolásában szerepel, hogy míg a személyhez fűződő jogok jellemzője az abszolút szerkezet, a tisztességes eljáráshoz fűződő jog követelménye nem általános jelleggel mindenkire kiterjedően érvényesül, hanem csupán a bíróságok vagy más közhatalmat gyakorlók számára, azaz relatív hatállyal állapít meg kötelezettségeket, tehát ennek a jogviszonynak a szerkezete relatív jellegű. Ezen jog célja, hogy az ügyfél „ügyféli jogaiban” ne szenvedhessen hátrányt. A tisztességes eljáráshoz való jog megsértése azonban minden esetben csak kapcsolódó jellegű - a személyiségi jogokat is sértő - tényállás megvalósulása esetén jár együtt a személyiségi jogok sérelmével és csak ilyen esetben van lehetőség személyiségvédelmi szankció alkalmazására.

IV. Összegzés

Dolgozatomban a nem vagyoni hátrány esetén alkalmazott nem vagyoni kártérítés és a Ptk. egyik legalapvetőbb változtatásaként megjelent sérelemdíj új intézményét vizsgáltam, részben a jogirodalomban megjelenő elméleti szempontok, részben pedig a nem vagyoni kártérítés esetén a már kialakult, a sérelemdíj esetén pedig a kialakulóban lévő bírói gyakorlat bemutatásával. Ebből látható, hogy a nem vagyoni kártérítés évek alatt alakuló jogalkalmazói gyakorlata ellentmondásos volt, amelynek egyik oka a fogalom anomáliája, az ugyanis a személyiséget ért, pénzben nem kifejezhető, mérhetetlen, gyakran nem bizonyítható hátrányt, a kár vagyoni jellegű fogalmával közelítette meg. A nem vagyoni kártérítés bírói gyakorlatának ellentmondása pedig abból fakadt, hogy bár azt az általános személyiségvédelem eszközének tekintették, a sokszor nem, vagy csak nagyon nehezen bizonyítható immateriális hátrány bizonyítására is szükség volt. Ezt a gyakorlatot törte át az úgynevezett „köztudomás- doktrina”, amely a bírói kreativitás gyógyszerét alkalmazva a nem bizonyítható sérelmet köztudomású tényként értékelte. A nem vagyoni kártérítés jogfejlesztő

bírói gyakorlatában pedig arra is találunk példát, hogy a most szabályozásra kerülő sérelemdíj összecszerúségének néhány értékelési szempontja (pl. a jogsértés súlya, felróhatóság mértéke, jogsértésnek a sértettre gyakorolt hatása) egyes bírói döntésben mérlegelési szempontként már szerepelt. A fogalmi ellentmondáson és az ellentmondásos bírói gyakorlaton túl azonban további problémát jelentett a nem vagyoni kártérítés, mint általános személyiségi jogi szankció jogrendszerben, a felelősségtan körében elfoglalt helye, a szabályozásának jellege és funkciója. A törvényhozó a Ptk. sérelemdíj intézményének megalkotásakor a bírói gyakorlat tanúságait felhasználta, a terminológia megváltoztatásával a fogalmi ellentmondást kiküszöbölte, a rendszertani elhelyezésével pedig valódi személyiségvédelmi eszközzé tette azt. Az új jogintézménnyel kapcsolatban felmerülő jogértelmezési problémákra pedig idővel a jogalkalmazóknak kell választ adniuk. Bevezetése mindenképpen jelzés arról, hogy a személyiség értéke megnövekedett és az fokozottabb jogi védelmet igényelt.

Felhasznált irodalom

1. dr. Fézer Tamás (szakmai szerk.): A kártérítési jog magyarázata - kommentár. Budapest, Complex Kiadó, 2010.
2. Dr. Fuglinszky Ádám: Kártérítési jog, hvgorac Kiadó, Budapest, 2015.
3. Dr. Lábady Tamás: Sérelemdíj versus nem vagyoni kártérítés, Állam- és jogtudomány, LVII. évfolyam, 2016., 1. szám
4. Osztovics András (szerk.): A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja, Budapest, 2014, Opten Informatikai Kft.
5. Dr. Petrik Ferenc (főszerk.): Az új Ptk. magyarázata I/VI., Budapest, 2013, hvgorac Lap-és Könyvkiadó
6. Dr. Petrik Ferenc (főszerk.): Polgárjog - kommentár a gyakorlat számára, I. kötet, Második könyv, 3. rész, hvgorac Lap-és Könyvkiadó, Budapest, 2013.
7. Vékás Lajos (szerk.): A Polgári Törvénykönyv magyarázatokkal, Budapest, 2013, Complex Kiadó.
8. Fővárosi Ítéletábrta Polgári Kollégiumának a nem vagyoni kártérítés, sérelemdíj megtérítése iránti követelések elbírálásának a polgári perben felmerülő egyes kérdéseiről szóló 1/2013. (VI. 17.) számú határozata
9. Új Ptk. Tanácsadó Testület véleménye a sérelemdíj tárgyában

Felhasznált jogszabályok, eseti döntések

1. A Polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény
2. A Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény
3. Az illetékekről szóló 1990. XCIII. törvény
4. A munkavédelemről szóló 1993. évi XCII. törvény
5. A rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény
6. A kötelező gépjármű felelősségbiztosításról szóló 2009. évi LXII. törvény
7. A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény

8. A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény hatálybalépésével összefüggő átmeneti és felhatalmazó rendelkezésekről szóló 2013. évi CLXXVII. törvény
9. 12/1991. (VI. 11.) AB határozat
10. 15/1991. (IV. 13.) AB határozat
11. 34/1992. (VI.01.) AB határozat
12. LB 2009.146. BH.
13. 2/2014. számú polgári elvi döntés
14. 2043/2009.PED
15. BDT 1999.45.
16. BDT 238. 2000.
17. BDT 2003.823.
18. BDT 2003.853.
19. BDT 2011.2576.
20. BDT 2015.3337.
21. BDT 2016.3507.
22. BDT 2016.3519.
23. BH 2004.411.
24. BH 2011. 248.
25. BH. 2016.241.
26. Debreceni Ítéltábla 2014.207. bírósági határozat
27. Fővárosi Ítéltábla 2010.459. bírósági határozat
28. Kúria 2014.314. bírósági határozat
29. PJD. 2016.2.
30. PJD. 2016.1.